

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Кафедра психології освіти

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З
ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

(для студентів денної та заочної форми навчання)

Кам'янець-Подільський - 2019

ББК 88.374я73
УДК 159.922.6+37.015.3(075.8)
М54

Рецензенти:

Дуткевич Т.В., кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Федорчук В.М., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціалізованого навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

*Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
протокол № 10 від 31 жовтня 2019 року*

М54 Методичні вказівки та матеріали для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології (для студентів денної та заочної форми навчання): укладач Савицька О. В. - Кам'янець-Подільський : ФОП Панькова А. С., 2019. – 92 с.

ISBN 978-617-7773-02-2

Це навчальне видання містить методичні вказівки із організації самостійної роботи з вивчення вікової та педагогічної психології, засоби діагностики якості освіти та матеріали для самодіагностики професійно важливих якостей та здібностей педагога.

Видання стане у нагоді як викладачам для організації самостійної роботи, так і студентами з метою самоосвіти та саморозвитку.

ISBN 978-617-7773-02-2

ББК 88.374я73
УДК 159.922.6+37.015.3(075.8)

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Частина 1. Методичні рекомендації з організації самостійного вивчення вікової і педагогічної психології.....	6
Методичні вказівки до вивчення окремих тем вікової та педагогічної психології.....	7
Тема 1.1. Виникнення і розвиток вікової та педагогічної психології як самостійних галузей психологічної науки.....	7
Тема 1.2. Динаміка та закономірності психічного розвитку та формування особистості школяра.....	8
Тема 1.3. Психічний розвиток дитини до вступу у школу.....	9
Тема 1.4. Психічний розвиток в молодшому шкільному віці...	10
Тема 1.5. Психологічні особливості підліткового віку.....	11
Тема 1.6. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.....	12
Тема 2.1. Психологія виховання і самовиховання як цілеспрямованого процесу формування особистості.....	14
Тема 2.2. Психологічні основи учіння та навчання.....	15
Тема 2.3. Психологія педагогічної діяльності та особистості вчителя.....	16
Список рекомендованої літератури.....	18
Глосарій з вікової та педагогічної психології.....	22
Частина 2. Засоби діагностики якості освіти.....	31
Методичні вказівки до роботи з тестовими завданнями.....	31
Тестові завдання з вікової та педагогічної психології.....	32
Методичні вказівки з підготовки до модульної контрольної роботи.....	56
Критерії та норми оцінювання завдань модульної контрольної роботи з вікової та педагогічної психології.....	56
Орієнтовні варіанти модульної контрольної роботи з вікової та педагогічної психології.....	58
Програма підготовки до іспиту (заліку) з вікової та педагогічної психології.....	62
Частина 3. Завдання для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології.....	64
Складання MIND MAP.....	64
Створення електронних презентацій.....	65
Складання тематичного психологічного кросворду.....	66
Підготовка есе з вікової та педагогічної психології.....	68

Частина 4. Психодіагностичний інструментарій для самодіагностики професійно важливих якостей та здібностей педагога.....	71
Діагностика професійної спрямованості педагога.....	72
Діагностика рівня розвитку педагогічної рефлексії.....	74
Діагностика емпатії.....	76
Діагностика комунікативних та організаторських здібностей...	80
Діагностика рівня емоційного інтелекту (Н. Холл).....	84
Вивчення особливостей індивідуального стилю своєї педагогічної діяльності (за А. К. Макаровою).....	87
Список використаних джерел.....	91

ПЕРЕДМОВА

Методичні вказівки, які Ви тримаєте у руках, адресовані тим, хто самостійно вивчає вікову і педагогічну психологію.

Вікова і педагогічна психологія як навчальна дисципліна створює підґрунтя для наукового вивчення дитини та наукової організації навчально-виховного процесу у школі. Вивчивши її Ви **знатимете**: *основи вікової психології*: предмет, методи, принципи і структуру вікової та педагогічної психології; основні закономірності психічного розвитку у онтогенезі; критерії психологічного віку, вікову періодизацію психічного розвитку та формування особистості; особливості вікової динаміки пізнавальних процесів (уваги, відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви), емоційно-вольової сфери (почуттів, волі), індивідуально-психологічних особистостей (темпераменту, характеру, здібностей) та становлення особистості; *основи педагогічної психології*: принципи, механізми та закономірності навчання та виховання; психологічні теорії навчання та виховання; закономірності та принципи формування творчої активної особистості на різних етапах онтогенезу; психологію педагогічної діяльності та особистості педагога; і **зможете** застосовувати ці знання для організації діяльності і спілкування з учнями різного віку; враховувати в навчально-виховному процесі сенситивні періоди розвитку та вікові особливості дитини; орієнтуватися на нормативи кожного вікового періоду при організації навчально-виховної та профорієнтаційної роботи з учнями; здійснювати самоосвіту та саморозвиток; уникати професійних деформацій і успішно долати кризи професійного розвитку.

Вивчення вікової і педагогічної психології передбачає не лише засвоєння системи психологічних знань, але й можливість пізнати та вдосконалити себе як педагога. Першим кроком до становлення психолого-педагогічної компетентності стане здійснення самодіагностики професійно важливих якостей особистості, що вміщені у частині четвертій методичних вказівок.

Самостійна робота з оволодіння новими знаннями — нелегка праця. Полегшити її допоможе правильна організація роботи з інформацією та методичні вказівки з організації основних видів роботи з навчально-науковою інформацією.

Методичне видання складається з чотирьох частин: методичні рекомендації з організації самостійного вивчення вікової та педагогічної психології; засоби діагностики якості освіти; завдання для самостійної роботи з вікової та педагогічної психології; психодіагностичний інструментарій для самодіагностики професійно важливих якостей та здібностей педагога.

ЧАСТИНА 1

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ВІКОВОЇ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Професійна діяльність сучасного педагога багатоманітна та складна. В своїй щоденній праці він потрапляє у різноманітні професійні ситуації, які вимагають глибокого розуміння їх психолого-педагогічного та соціально-психологічного сенсу, передбачають розвиток здатності приймати рішення, яке б забезпечувало особистісний та інтелектуальний розвиток учня як суб'єкта різних видів діяльності. Саме тому педагог повинен отримати не лише якісну методичну підготовку, але й глибокі психолого-педагогічні знання, зокрема, засвоїти основні психологічні закономірності процесів навчання та виховання, основні чинники та умови розвитку особистості дитини на різних етапах онтогенезу.

Для успішного засвоєння навчального матеріалу з вікової та педагогічної психології виняткове значення має систематична планомірна самостійна робота студентів з навчальною та науковою психологічною літературою. Вона повинна включати такі основні етапи :

- а) загальне ознайомлення з розділом в цілому;
- б) уважне читання окремих параграфів;
- в) складання конспектів, тез прочитаного або реферування;
- г) вивчення психологічних термінів, категорій;
- д) обмірковування прочитаного матеріалу, його переказ.

Для визначення рівня засвоєння навчального матеріалу слід здійснювати самодіагностику знань. Задля цього пропонуємо скористатися тестовими завданнями з вікової та педагогічної психології для самоконтролю знань, виконати завдання модульної контрольної роботи.

Виконання творчих завдань з вікової та педагогічної психології сприятиме глибшому розумінню психічних явищ, навчить застосовувати отримані теоретичні знання в професійній діяльності.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕМ ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1.1. Виникнення і розвиток вікової та педагогічної психології як самостійних галузей психологічної науки

При вивченні теми варто зважати на те, що вікова та педагогічна психологія найбільш розвинуті галузі сучасної психологічної науки. Вони тісно пов'язані між собою, оскільки мають спільний об'єкт вивчення – психічну діяльність та поведінку людини, що розвивається. Водночас вони є самостійними галузями науки, тому важливо, вивчаючи навчальний матеріал, розмежувати відмінності у предметі та задачах кожної з цих галузей психологічної науки. Зокрема, слід запам'ятати, що вікова психологія вивчає особливості психічного розвитку людини в онтогенезі, а педагогічна психологія – психологічні закономірності навчання і виховання. Відповідно предметом вивчення вікової психології є вікова динаміка, закономірності і провідні чинники розвитку психічних процесів і властивостей людини на різних етапах онтогенезу, а предметом педагогічної психології є пізнавальна діяльність та розумовий розвиток учнів, формування їх як суб'єктів пізнання, спілкування та праці, а також питання психології професійної діяльності та особистості вчителя.

При опрацюванні рекомендованої літератури варто особливу увагу приділити питанню історії виникнення та розвитку вікової та педагогічної психології як спеціальних галузей психологічної науки, які мають виняткове значення для оптимізації процесів навчання і виховання. Необхідно ознайомитися з внеском вчених ХХ-ХХІ століття у розвиток теорій психічного розвитку та становлення особистості, зокрема, Б. Г. Ананьєва, І. Д. Бека, П. П. Блонського, Л. І. Божович, Л. С. Виготського, О. В. Запорожця, В. В. Зенківського, Г. С. Костюка, М. М. Ланге, О. М. Леонтьєва, С. Д. Максименка, А. В. Петровського, Л. Г. Подоляк, Ю. О. Приходько, І. О. Сікорського, П. Р. Чамати та ін.

Знайомлячись з методологією і методикою досліджень психіки дитини особливо важливо усвідомити сутність основних методологічних принципів психології: принципу детермінізму, принципу єдності психіки і діяльності, принципу розвитку та з'ясувати їх визначальний вплив на вибір методів та стратегій дослідження.

Особливу увагу варто приділити виявленню специфіки методів дослідження, які визначаються специфікою предмета і методології вікової та педагогічної психології. Важливо виокремити переваги та недоліки таких методів дослідження: експеримент, спостереження, опитування, тестування, проєктивні методики, метод вивчення продуктів діяльності.

Основні поняття: вікова психологія, педагогічна психологія, геронтопсихологія, предмет вікової психології, предмет педагогічної

психології, принцип розвитку, принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, методологія, експериментально-генетичний метод, лонгитюдний метод, метод поперечних зрізів, близнюковий метод, спостереження, експеримент, опитування, тестування.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.5-53; [2] С.28-53; [3] С.18-42; [4] С.5-13; [5] С.6-18; [6] С. 5-32; [8] С.8-26; [9] С.4-54; 296-335 .

Допоміжна : [1]; [28]; [35]; [47].

Тема 1.2. Динаміка та закономірності психічного розвитку та формування особистості школяра

При вивченні теми слід особливу увагу приділити розгляду основних чинників (біологічний, соціальний та активність людини), які визначають психічний розвиток дитини, та з'ясуванню сутності теорій, які абсолютизували або біологічний чинник розвитку, або соціальний чинник у розвитку психіки та особистості дитини (біологізаторські та соціологізаторські теорії). Дотримуючись думки про те, що і соціальне середовище, і вроджені, спадкові механізми, визначають розвиток психіки дитини, важливо прийняти ідею про активне освоєння дитиною культурних надбань людства. Рушійною силою психічного розвитку є її власна діяльність з оволодіння об'єктивною дійсністю, опосередкована взаємодією з дорослим.

Психічний розвиток людини проходить кілька послідовних етапів, кожен з яких має свої закономірності та якісні особливості. Важливо добре орієнтуватися в специфіці кожного періоду та виявити загальні закономірності вікової динаміки розвитку.

Кожен період розвитку характеризується провідною діяльністю, соціальною ситуацією розвитку та новоутвореннями. Слід виділити ці лінії основних вікових змін в психічних процесах та властивостях : зростання довільності, самостійності, самосвідомості, самовиховання тощо, а також зробити висновок про неперервність розвитку, відсутність між ступенями розвитку чітких меж.

Основні поняття : психологічний вік, критерії віку, періодизація вікова, біологізаторський підхід, соціологізаторський підхід, біологічний, соціальний чинник психічного розвитку, сенситивні періоди розвитку, кризові і стабільні періоди розвитку, вікові новоутворення, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, нерівномірність психічного розвитку.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.54-71; [2] С.17-24, 54-63; [3] С.43-49; [4] С.14-23; [5] С.19-83; [8] С.27-65; [9] С.57-125.

Допоміжна : [17]; [28]; [35]; [39]; [47]; [63].

Тема 1.3. Психічний розвиток дитини до вступу у школу

Особливу увагу при вивченні теми слід звернути на психологічні умови розвитку дитини до вступу в школу. Засвоюючи особливості кожної стадії психічного розвитку дитини в дошкільному дитинстві, переконатися в справедливості таких положень : а) розвиток дитини з народження є процес соціальний; б) розвиток психіки відбувається в процесі активної діяльності самої дитини; в) діяльність дитини завжди опосередкована відносинами з іншими дітьми та дорослими.

Важливо з'ясувати особливості провідних видів діяльності (емоційного спілкування з дорослим, предметної діяльності, сюжетно-рольової гри) та їх роль у психічному розвитку дитини.

Вивчаючи особливості психічного розвитку немовляти важливо запам'ятати, що головною суперечністю цього віку є потреба у пізнанні предметного світу та відсутність засобів пізнання. Розв'язування цієї суперечності забезпечує появу таких новоутворень цього періоду : емоційно забарвлене самовідчуття, автономна мова, фізична емансипація, первинне усвідомлення психологічної єдності з дорослим.

При характеристиці психічного розвитку дитини у ранньому віці слід запам'ятати основні суперечності, які є рушійними силами психічного розвитку в цей період : суперечність між інтересом дитини до предметів, що спонукають до спілкування з дорослим, і недостатньою кількістю засобів спілкування; та суперечність між прагненням до самостійності і відсутністю фізичних та психічних можливостей бути самостійним. Основними новоутвореннями цього періоду є наочно-дійове мислення, розвиток мови, поява самосвідомості.

При розгляді дошкільного віку важливо усвідомити, що основними новоутвореннями цього періоду є формування супідрядності мотивів, наочно-образного та словесно-логічного мислення, розвиток самосвідомості (статева ідентифікація, усвідомлення себе в часі, узагальнення своїх переживань та поява самооцінки), психологічна готовність до навчання в школі. Важливою особливістю дошкільного віку є становлення особистості з її основними компонентами, індивідуальності та самосвідомості дитини.

Знайомлячись з основними досягненнями кожного вікового періоду дошкільного дитинства варто виокремити основну психічну функцію, для якої віковий період є сенситивним.

Основні поняття : харчове, зорове, слухове зосередження; комплекс поживлення, акт хапання, гуління, лепетання, предметно-маніпулятивна діяльність, криза 1-го року життя, криза 3-х років, сюжетно-рольова гра, супідрядність мотивів, психологічна готовність до навчання в школі, мовне спілкування, емоційне спілкування з дорослим.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.86-115; [2] С.64-347; [3] С.50-66; [4] С.24-38; [5] С.84-176; [8] С.66-89; [9] С.131-163.

Допоміжна : [6]; [7]; [9]; [16]; [17]; [31]; [32]; [35]; [39]; [45]; [50]; [60]; [64]; [65].

Тема 1.4. Психічний розвиток в молодшому шкільному віці

При вивченні цієї теми варто звернути особливу увагу на суттєві зміни умов психічного розвитку молодшого школяра і особливості формування його особистості порівняно з попередніми періодами розвитку. Зі вступом у школу провідною діяльністю дитини стає учіння, яке, на відміну від гри, є обов'язковою, цілеспрямованою, суспільно значущою та систематичною за характером діяльністю. Кінцевою метою учіння є не лише набуття певних знань, умінь та навичок, але й формування уміння самостійно оволодівати знаннями для наступного їх використання для розв'язання складних проблем. При вивченні проблеми психологічної адаптації до учіння слід звернути увагу на виокремлення причин появи шкільної дезадаптації: сам процес навчання, особливості взаємин з вчителем та однокласниками, особливості виховання в сім'ї, вроджені особливості центральної нервової системи та підвищена сенситивність.

Важливою особливістю пізнавальної діяльності молодшого школярами є набуття нею довільного характеру, що суттєво розширює можливості пізнання.

Не повинно залишитися поза увагою і той факт, що в молодшому шкільному віці докорінно змінюється характер спілкування. Воно стає більш цілеспрямованим. Водночас змінюється соціальна роль школяра, що накладає відбиток на взаємини з ровесниками, батьками та вчителями. Особливої уваги заслуговує розгляд ставлення першокласника до вчителя. Необхідно також відзначити і той факт, що новий характер спілкування суттєво впливає на формування самооцінки молодшого школяра, рівень його домагань і загалом на успішність учіння та формування його особистості.

Особливе значення для молодшого школяра має оцінка його діяльності вчителем. Вона виражає не лише кінцевий результат його учбової діяльності, але й носить мотивуючий і суспільно значущий характер та впливає на розвиток самооцінки, рівня домагань, розвиток пізнавальних здібностей, уміння самостійно ставити мету та задачі діяльності.

В процесі освоєння учбової діяльності у молодшого школяра з'являється здатність до саморегуляції поведінки і діяльності, змінюється мотивація поведінки, формуються вольові якості. Основними новоутвореннями цього періоду є: довільність психічних процесів, розвиток внутрішнього плану дій, рефлексія, почуття компетентності.

Основні поняття : учіння, учбова діяльність, внутрішній план дій, рефлексія, довільність пізнавальних процесів, адаптація до шкільного навчання, шкільна дезадаптація, мотиви учіння, наочуваність.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.116-150; [2] С.348-368; [3] С.67-78; [4] С.39-48; [5] С. 177-224; [8] С.90-95; [9] С.167-185.

Допоміжна : [16]; [29]; [35]; [36]; [43]; [46]; [50]; [56]; [58]; [59].

Тема 1.5. Психологічні особливості підліткового віку

Перш за все слід зазначити, що на формування особистості підлітка соціальні фактори (перехід в середню школу та пов'язані з цим зміни учбової діяльності, спілкування школярів та вчителів; зміни в становищі дитини в сім'ї; зростання самостійності) чинять провідний вплив, біологічні (початок статевого дозрівання, перебудова всіх органів, тканин і систем організму) — опосередкований. Неприпустимо пояснювати зміни в поведінці підлітків початком статевого дозрівання. В процесі вивчення цієї теми варто зрозуміти, що за кожною негативною реакцією підлітка стоїть психологічна причина, яку важко помітити, якщо вдатися лише до моральної оцінки вчинку або спрощеного її пояснення біологічними чинниками.

Психологічний механізм різких змін поведінки підлітка можна уявити так: початок статевого дозрівання, пов'язана з ним поява гормонів в крові та їх вплив на центральну нервову систему, в поєднанні з бурхливим розвитком, підвищують активність, фізичні і психічні можливості підлітка і створюють сприятливі умови для появи у підлітка почуття дорослості та самостійності. Однак повністю бути самостійним підліток не може. З цього виростає протиріччя цього періоду: між зростаючим відчуття самостійності та психічними можливостями підлітка, розв'язання якого призводить до психічного розвитку.

Варто досить уважно поставитись до з'ясування труднощів, шляхів та способів подолання основного протиріччя цього періоду підлітком, оскільки саме вони допоможуть простежити специфіку становлення самосвідомості, самоповаги підлітка.

Особливу увагу слід звернути на специфіку спілкування підлітків з ровесниками та дорослими (батьками і вчителями), переорієнтацію зі спілкування з батьками на спілкування з ровесниками, перебудову взаємин з дорослими.

Дорослішання підлітка сприяє становленню низки особистісних структур: «Я-концепція», «ідеальне Я», «реальне Я», світогляд, переконання тощо; уявлення підлітка про себе поступово стають більш чіткими, реалістичними, менш залежними від безпосереднього соціального оточення,

а тому зникає потреба весь час «підтверджувати» свою особистість і підліток стає здатним до здійснення самостійних вчинків.

Водночас з суттєвими змінами особистості, які є визначальними для психічного розвитку в підлітковому віці, відбувається значний прогрес у розвитку пізнавальної сфери. Всі психічні процеси стають довільними, завдяки розвитку мислення з'являється критичність сприймання навчального матеріалу, здатність до дедуктивних умовисновків, доказовість в судженнях.

Основні поняття : акселерація, статеве дозрівання, товаришування, дружба, інтимно-особистісне спілкування, пубертатна криза, ідеал, почуття дорослості, самостійність, теоретичне мислення, інтелектуалізація психічних процесів, самоосвіта, пізнавальна потреба.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.151-198; [2] С.369-385; [3] С.79-89; [4] С.49-57;
[5] С.225-263; [8] С.96-110; [9] С.189-216.

Допоміжна : [3]; [4]; [14]; [19]; [24]; [36]; [37]; [40]; [41]; [49]; [50]; [51]; [52].

Тема 1.6. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці

При вивченні цієї теми слід звернути увагу на те, що в цей період завершується підготовка до самостійного життя. Формування світогляду, ціннісних орієнтацій, вибір професійної діяльності й утвердження громадянської зрілості. Під впливом цих соціально-особистісних чинників відбувається перебудова всієї системи відносин старшокласника з іншими та змінюється система ставлень до самого себе. Нова соціальна позиція призводить до зміни ставлення до школи, власної учбової та суспільно корисної діяльності, виникає певний взаємозв'язок між інтересами до майбутньої професії, пізнавальними інтересами та мотивами поведінки.

Різномасштабна послідовність біологічного та соціального дозрівання породжує протиріччя, які спостерігаються в юнацькому віці.

Професійна орієнтація старшокласників визначає особливості психічного розвитку в цей віковий період. Ставлення до професії впливає на ставлення до навчальної діяльності. Тому при проведенні профорієнтаційної роботи слід постійно враховувати як індивідуальні можливості старшокласника, так і регіональні потреби в кадрах.

Рання юність є періодом інтенсивного формування наукового світогляду, зростає інтерес до теоретичних знань, прагнення виявляти закономірності, систематизувати та узагальнювати знання. Вирішальне значення для формування світогляду має суспільна активність старшокласника, що зростає, засвоєння ним морального досвіду, соціальних та етичних норм поведінки.

При розгляді закономірностей становлення особистості

старшокласника слід звернути увагу на те, що для формування наукового мислення істотне значення має характер та зміст учбової діяльності, наявність навчальних предметів, які синтезують знання про природу та суспільство. Саме системність та узагальненість знань, інтерес до питань теорії, розвиток понятійного мислення, пізнавальна активність є умовами розвитку світогляду.

В ранній юності інтенсивно розвивається самосвідомість. Це відбувається в усіх напрямках: за лінією усвідомлення свого фізичного існування, власного тіла; усвідомлення себе в діяльності та взаєминах з іншими людьми. Однак змінюється глибина та характер усвідомлення, різко зростає прагнення до самостійності всіх оцінок, що досить часто робить самооцінку старшокласника неадекватною.

Вивчаючи особливості спілкування старшокласників слід звернути увагу на різноманітні його функції: як каналу інформації; як виду діяльності, яка впливає на розвиток особистості; як виду емоційного контакту, що забезпечує розвиток емоційної сторони особистості та формування самоповаги. Особливу увагу слід звернути на особливості взаємин старшокласника з педагогами. Вони визначаються індивідуальними якостями педагога (здатність до розуміння, емоційного відгуку), рівнем знань вчителя та якістю викладання. Детально слід проаналізувати специфіку міжособистісних стосунків в ранній юності: дружби і кохання.

Розв'язуючи основні проблеми юнацького віку (підготовка до трудової діяльності, підготовка до сімейного життя та до активного виконання суспільних та громадянських обов'язків) педагог повинен забезпечити такі умови: а) переростання виховання у самовиховання; б) організація та сприяння активній різноманітній діяльності та різносторонньому спілкуванню; в) опора та орієнтація при організації навчання і виховання на дорослість, що розвивається, при врахуванні збереження елементів дитинства в юнацькому віці.

Не повинні залишитися поза увагою особливості пізнавальних і емоційно-вольових процесів; новоутворення періоду ранньої юності (професійне та особистісне самовизначення, формування світогляду, системи життєвих цінностей тощо).

Основні поняття: юність, навчально-професійна діяльність, професійна спрямованість, самореалізація, світогляд, переконання, професійне самовизначення, особистісне самовизначення, самоосвіта, самовиховання, професійна орієнтація, самоповага, вибір професії.

Рекомендована література:

Основна: [1] С.199-243; [2] С.386-399; [3] С.90-98; [4] С.58-64;
[5] С.264-302; [8] С.110-124; [9] С.221-243.

Допоміжна: [20]; [21]; [26]; [27]; [30]; [35]; [36]; [41]; [50]; [51]; [52];
[57]; [61].

Тема 2.1. Психологія виховання і самовиховання як цілеспрямованого процесу формування особистості

Опрацьовуючи теоретичний матеріал цієї теми слід зосередити увагу на ідеї діяльнісного опосередкування виховання і перевиховання школяра. Варто пам'ятати, що формування особистості дитини відбувається лише в діяльності. Темпи формування окремих властивостей, повнота та цілісність, стійкість особистості прямопропорційні активності школяра в різних видах діяльності (учінні, праці, спілкуванні). Однак розвивальну та виховну функції діяльність виконує за умови забезпечення її мотиваційної сторони. Тому в учня, перш за все, повинні бути сформовані внутрішні спонуки до різних видів діяльності.

Особливо важливим питанням при вивченні цієї теми є виокремлення психологічних механізмів формування особистості, окремих її властивостей (перетворення зовнішніх соціальних впливів у внутрішні; зовнішнього виховного управління у внутрішню систему самокерування і самовиховання).

Важливими питаннями є питання про кількісну та якісну нерівномірність формування особистості дитини та проблема стійкості особистості. Останню слід розглядати в двох аспектах : як здатність людини зберігати свої особисті позиції і протистояти впливам, які суперечать її особистим установам; як здатність людини реалізовувати свої особистісні позиції, перетворюючи обставини і власну поведінку.

При роботі над темою варто звернути увагу на проблему спілкування і міжособистісних відносин школярів в учнівських групах та колективах, зокрема, ролі спілкування у становленні та формуванні особистості, статусу у системі міжособистісних відносин та самооцінки особистості.

Зважаючи на специфіку майбутньої професійної діяльності слід особливу увагу приділити знайомству з різними видами психолого-педагогічних впливів: переконанню, заохоченню, покаранню тощо.

Вивчаючи закономірності формування особистості психологія виховання виділяє показники розвитку окремих властивостей та якостей, а зіставлення властивостей кожної дитини з цими показниками є діагностичною процедурою визначення рівня вихованості.

Зважаючи на виняткову роль самовиховання у становленні особистості варто зосередитись на вивченні структури, прийомів цього процесу.

Основні поняття : виховання, критерії вихованості, показники вихованості, самовдосконалення, самовиховання.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.340-381; [3] С.107-111; [4] С.97-106; [6] С.87-103;
[7] С.89-144; [9] С. 433-456.

Допоміжна : [4]; [5]; [7]; [10]; [25]; [28]; [53]; [55]; [61].

Тема 2.2. Психологічні основи учіння та навчання

Основною метою вивчення цієї теми є розкриття основних психологічних закономірностей учіння як специфічної форми самостійної пізнавальної діяльності людини, спрямованої на оволодіння матеріальною та духовною культурою предків. Вивчення теми слід розпочати з розмежування поняття наочності, навчання, учіння; розгляду типології учіння та наочності; при з'ясуванні соціально-психологічної сутності учіння особливої уваги потребує тлумачення теза опредмечування діяльності в її продуктах.

При розгляді учіння особливу увагу слід приділити виокремленню структурних його компонентів : а) спонукальна складова учбової діяльності (потреби, мотиви, смисли учіння). Зокрема, пізнавальні мотиви : пізнавальні інтереси дітей; мотиви, пов'язані з потребами школярів у інтелектуальній активності та оволодінні новими знаннями, вміннями та навичками; мотиви, пов'язані з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці та схваленні, з бажанням учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин (вони дістали назву широких соціальних мотивів); б) програмовано-цільова складова (цілі, задачі); в) дієво-операційна складова (учбові дії, операції, прийоми); г) результати учбової діяльності : саморегулювання учіння (самодіагностика, самооцінювання, самопрогнозування, самоконтроль, самокорекція).

Розглядаючи специфічні особливості учбової діяльності варто приділити увагу стадіям процесу формування учбової діяльності, критеріям успішності учіння та умінню вчитися.

Для розуміння сучасних тенденцій розвитку сучасної освіти слід познайомитися з основними положеннями психологічних теорій розвивального навчання та принципами навчання, що ґрунтується на основні цих теорій : психологічною теорією загального розвитку школяра в початковому навчанні (Л. В. Занков); теорією учбової діяльності (В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін); теорією поетапного формування розумових дій; гуманістичною психологією; підходом до проблеми навчання К. Роджерса.

Розглядаючи навчання як процес активної взаємодії вчителя та учнів, що спрямований на опанування учнями основ наук, формування наукового світогляду, розвиток психічних процесів і самостійності в учінні, спілкуванні та трудовій діяльності слід зупинитися на вивченні характеристик типів навчання, видів навчання : за предметним змістом; за структурою досвіду, що засвоюється : навчання знанням і поняттям, формування умінь і навичок; за організацією способу навчання : традиційне (пояснювальне), проблемне, програмоване. Не повинні залишитися поза увагою сутність та особливості проблемного навчання (рівні проблемності навчання; типи проблемних ситуацій); програмованого навчання.

Основні поняття : навчіння, учіння, навчання, учбова діяльність, операції та прийоми навчальної роботи, програмоване навчання, проблемне навчання, мотиви учіння.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.72-85, 262-393; [3] С.99-106; [4] С.79-96; [6] С.41-86; [7] С.145-323; [9] С.338-358; 362-404.

Допоміжна : [2]; [8]; [10]; [11]; [12]; [15]; [22]; [28]; [43]; [44]; [48]; [58].

Тема 2.3. Психологія педагогічної діяльності та особистості вчителя

Вихідним поняттям цієї теми є поняття педагогічної діяльності. Слід детально розглянути сутність та структурні компоненти педагогічної діяльності (за Н. В. Кузьміною) : гностичний, конструктивний, проєктувальний, організаторський, комунікативний; рівні результативності діяльності вчителя : репродуктивний, адаптивний, локально-моделюючий, системно-моделюючий рівень, системно-моделюючий діяльність і поведінку. З'ясувати чинники та критерії ефективності діяльності вчителя, визначитися з характеристиками індивідуального стилю діяльності вчителя : а) змістовні характеристики стилю: орієнтація вчителя: на процес навчання, результат навчання та процес і результат навчання; б) динамічні характеристики стилю; в) результативні характеристики стилю.

Вивчаючи питання професійно значущих якостей особистості вчителя необхідно проаналізувати основні їх підструктури : 1) морально-педагогічні: інтереси, потреби, переконання, ідеали, мотиви поведінки, світогляд, характер; педагогічна спрямованість його особистості: позитивне ставлення до педагогічної діяльності, любов до дітей, психолого-педагогічна культура; 2) професійна підготовленість і загальний розвиток (розвиток емоційно-вольової сфери, процесів педагогічного творчого мислення, сформованості вольових якостей тощо); практична підготовленість : оволодіння основними педагогічними знаннями, навичками, вміннями (з фахового предмету, педагогіки, психології); педагогічні вміння : гностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаторські; 3) особливості розвитку психічних процесів вчителя, розвиток здібностей до педагогічного аналізу і синтезу; розвиток таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість; розвиток спостережливості, педагогічної пам'яті та творчої уяви; розвиток культури мовлення вчителя, його словникового запасу; 4) спадкові індивідуальні особливості особистості : стан здоров'я вчителя, природні дані, зокрема, культура темпераменту, сенсорної організації, емоційно-вольових якостей особистості, здатність свідомо керувати своїми емоціями.

Визначальними для успішності та результативності педагогічної діяльності є педагогічні здібності, як загальні педагогічні здібності

(дидактичні, академічні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, мовні), так і спеціальні педагогічні здібності і здібності до певних видів діяльності.

В діяльності вчителя велику роль відіграє стиль його спілкування з учнями. В психологічній науці виділяють п'ять найпоширеніших стилів педагогічного спілкування: автократичний; авторитарний; демократичний; ігноруючий та непослідовний. Вивчення їх психологічних особливостей допоможе визначити вплив різних стилів педагогічного спілкування на поведінку, діяльність учнів та їх психічний і особистісний розвиток. Не позбавлене сенсу вивчення психологічних особливостей педагогічного спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Не варто залишати поза увагою питання самовдосконалення педагогічної майстерності, тому опрацювання потребує питання самоосвіти і самовиховання педагога.

Основні поняття : педагогічна діяльність, педагогічні здібності, техніка спілкування, педагогічне спілкування, авторитет вчителя, індивідуальний стиль педагогічної діяльності.

Рекомендована література :

Основна : [1] С.382-395; [3] С.112-122; [4] С.107-118; [6] С.122-151;
[7] С.324-375; [9] С.460-483; 487-502.

Допоміжна : [13]; [18]; [23]; [33]; [34]; [38]; [42]; [54]; [62]; [66].

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література :

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська та ін. Київ : Каравела, 2017. 400 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Дуткевич Т. В., Яцюк В. А. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Друк ПП Буйницький О.А., 2006. 208 с.
4. Кутіщенко В. П. Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид. Київ : ЦНЛ, 2010. 128 с.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
6. Педагогічна психологія: навч. посіб. / Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
7. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.
8. Столяренко О. Б., Чайковська О. М. Вікова психологія. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. 252 с.
9. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.

Допоміжна література :

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 272 с.
2. Ануфриев А. Ф., Костромина С. Н. Как преодолеть трудности в обучении детей. Москва : ОСЬ-89, 1998. 224 с.
3. Баярд Р.Т., Баярд Д. Ваш беспокойный подросток. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.
4. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва : Прогресс, 1986. 422 с.
5. Бех І.Д. Виховання особистості: навч.-метод. посіб. У 2-х кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 342 с.
6. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ : Слово, 2004. 374 с.
7. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968. 464 с.
8. Брушлинский А. В. Психология мышления и проблемное обучение. Москва. : Знание, 1995. 198 с.
9. Выготский Л. С. Кризис первого года жизни, кризис трех лет. Собр. соч. : В 6 т. Москва : Педагогика, 1984. Т.4. С. 244-269, 318-340.

10. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
11. Гальперин П. Я., Маркова А. К. Психологические проблемы учебной деятельности школьника. Москва : МГУ, 1977. 125 с.
12. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. Москва : Педагогика, 1986. 374 с.
13. Добрович А. В. Учителю о психологии и психогигиене общения. Москва : Просвещение, 1987. 207 с.
14. Дубровина И. В. Особенности обучения и психического развития школьников 13-17 лет. Москва : Педагогика, 1988. 192 с.
15. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности. Москва : Дом педагогики, 1996. 208 с.
16. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2007. 392 с.
17. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2016. 304 с.
18. Дуткевич Т. В., Терещенко В. А. Психологічна готовність майбутніх учителів до інтерактивної взаємодії з учнями : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2009. 159 с.
19. Емельянова Е. В. Психологические проблемы современных подростков и их решение в тренинге. Москва : Генезис, 2015. 132 с.
20. Захаров Н. Н. Профорентация школьников. Москва : Просвещение, 1989. 192 с.
21. Захарова А. В. Психология обучения старшеклассников. Москва : Просвещение, 1976. 64 с.
22. Ильясов И. Й. Структура процесса учения. Москва : МГУ, 1986. 198 с.
23. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. Москва : Просвещение, 1987. 190 с.
24. Кле М. Психология подростка. Москва : Педагогика, 1991. 176 с.
25. Ковалев А. Г. Самовоспитание школьников. Москва : Просвещение, 1977. 157 с.
26. Ковалев С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни. Москва : Просвещение, 1991. 143 с.
27. Кон И. С. Психология ранней юности. Москва : Просвещение, 1989. 254 с.
28. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / под ред. Л. Н. Проколієнко. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
29. Котирло В. Л. Початковий період у навчанні школярів. Київ : Знання, 1985. 48 с.
30. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. Изд. 9-е. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 940 с.

31. Кудина Е. Практическая психология дошкольного возраста. Практические советы детского психолога. Москва : Интернет изд-во Сканбук, 2013.
32. Кузьменко В. У. Развитие индивидуальности дитини 3-7 років : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.
33. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1985. 32 с.
34. Кузьмина Н. В. Очерки о психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. Ленинград : ЛГУ, 1967. 183 с.
35. Кулагина И. Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет): учеб. пособ. Москва : УРАО, 1997. 176 с.
36. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологія розвитку та вікова психологія : Практикум : навч. посіб. Київ : Каравела, 2009. 448 с.
37. Леви В. Нестандартна дитина. Киев : Радянська школа, 1991. 256 с.
38. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. Изд 2-е, перер. и доп. Москва, 1996. 367 с.
39. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. Москва : Педагогика, 1986. 143 с.
40. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Изд. 2-е, доп. и перераб. Ленинград : Медицина, 1983. 225 с.
41. Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. Київ , 2000. 200 с.
42. Маркова А. К. Психология труда учителя. Москва : Просвещение, 1993. 192 с.
43. Маркова А. К. Матис Г. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.
44. Машбиц Е. И. Психологические основы управления учебной деятельностью. Киев, 1987. 106 с.
45. Павелків Р. В. Развитие моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці : монографія. Рівне : Волинські обереги, 2004. 248 с.
46. Петренко Ю. О., Меньших О. Е. Нейродинамічні та психічні функції у дітей молодшого шкільного віку з різним рівнем фізичного розвитку : теорія і практика : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2014. 172 с.
47. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології : навч. посіб. Київ : КПНУ ім. М. П. Драгоманова, 1999. 205 с.
48. Психологические проблемы учебной деятельности школьников / под ред. В. В. Давыдова. Москва : Советская Россия, 1977. 310 с.
49. Психология современного подростка / под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва : Педагогика, 1987. 240 с.
50. Психология человека от рождения до смерти / под общ. ред. А. А. Реана. Санкт-Петербург : прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 656 с.

51. Райс Ф., Долджин К. Психология подросткового и юношеского возраста. Изд.12-е. Санкт-Петербург : Питер, 2010. 816 с.
52. Ранняя профилактика отклоняющегося поведения учащихся / под ред. В. А. Татенко, Т. М. Титаренко. Киев : Радянська школа, 1989. 128 с.
53. Рувинский Л. И. Самовоспитание личности. Москва : Просвещение, 1984. 138 с.
54. Смелкова З. С. Педагогическое общение. Москва : Наука, 1999. 232 с.
55. Смирнов М. И. Психологические проблемы личности школьника и её формирование. Киров : КГПИ, 1990. 75 с.
56. Співак Л. М. Діагностика і корекція «Я-концепції» молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Каравела, 2011. 224 с.
57. Становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді : психологічна теорія і практика : монографія / за ред. Г. К. Радчук. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 480 с.
58. Галызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : Книга для учителя. Москва : Просвещение, 1988. 175 с.
59. Горчинська Тамара Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів засобами ономастики : монографія. Умань : ПП Жовтий, 2009. 232 с.
60. Федоров В., Войтович Г. Психологічні проблеми готовності дитини до школи та шляхи їх розв'язання : навч.-метод. посіб. Хмельницький : ОППО, 2010. 148 с.
61. Харченко С. Я., Гришак С. М., Шабаетова Н. С. Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації : теорія та практика : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 258 с.
62. Чепелєва Н. В. Психологічна культура майбутнього вчителя. Київ : Знання, 1989. 32 с.
63. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. *Вопросы психологии*. 1971. №4. С. 6-20.
64. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва : ВЛАДОС, 1999. 360 с.
65. Яблонська Т.М. Розвиток ідентичності дитини в системі сімейних взаємин : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 444 с.
66. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей. Київ : Вища школа, 1987. 111 с.

ГЛОСАРІЙ З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

А

Аналіз продуктів діяльності дитини — метод отримання інформації про внутрішній світ дитини, її психологічний стан на основі дослідження результатів її діяльності і творчості (малюнків, творів, аплікацій тощо).

Б

Біологізаторський підхід — психологічні теорії, у яких перебільшується роль біологічних факторів розвитку особистості.

Біологічний вік — вік, який вказує на відповідність стану організму та його функціональних систем певному моменту життя людини.

Біологічні фактори — сукупність природних чинників, які впливають на індивідуальний розвиток людини як біологічного організму, зумовлюючи її спадкові особливості.

Близнюковий метод — метод вікової психології, який використовується для порівняльного вивчення впливу зовнішніх умов на розвиток близнюків.

В

Вік — відносно замкнутий цикл розвитку людини, який має свою структуру та динаміку.

Вікова психологія — галузь психологічної науки, яка вивчає особливості психічного та особистісного розвитку людини на різних етапах її життя.

Вікові кризи — періоди різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних з відмиранням, зникненням попередніх і появою нових психологічних якостей, рис, які змінюють дитину; нормативні процеси особистісного та психічного розвитку.

Вікові новоутворення — новий тип будови особистості та її діяльності, психічні зміни, що виникають у певному віковому періоді й визначають перетворення в свідомості дитини, її внутрішнє й зовнішнє життя.

Виховний вплив — процес організації спільної, активної діяльності педагога й учнів з метою зміни моральних, соціально-психологічних характеристик та перебудови поведінки об'єктів виховного впливу.

Виховання — діяльність педагогів-вихователів, спрямована на зміну свідомості, світогляду, психіки, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяє її моральному, духовному зростанню і вдосконаленню.

Виховна ситуація — поєднання психологічних, педагогічних, соціальних, матеріальних та інших умов; система взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних обставин життєдіяльності вихованця і вихователя.

Г

Госпіталізм — глибока психічна і фізична відсталість, яка виникає в перші роки життя дитини внаслідок дефіциту спілкування.

Гра — форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння дітьми суспільного досвіду, який зафіксований в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, в предметах науки і культури.

Д

Дружба — вид стійких, індивідуально-вибіркових міжособистісних відносин, які характеризуються взаємною прихильністю їх учасників, посиленням процесів афіліації, взаємним очікуванням відповідних почуттів і переваг.

Довільна поведінка — поведінка, організована за власними правилами і зразками, узгодженими з нормами, прийнятими в суспільстві.

Е

Емоційне спілкування — спілкування за допомогою виразних рухів, які відповідають певному емоційному стану: пози, міміка, інтонація голосу, доторкання, погладжування, притискання до грудей, відштовхування тощо.

Емпатія — осягнення емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини.

З

Здатність до навчання — система властивостей особистості і діяльності школяра, яка характеризує його можливості у засвоєнні навчальної програми (знань, понять, умінь, навичок тощо).

Знакова функція свідомості — полягає в кодуванні візуальної інформації за допомогою схем, фігур і більш складних умовних знаків.

Знання — перевірений на практиці результат пізнання навколишньої дійсності, правильне її відображення в мисленні людини.

Знаряддєві дії — дії, в яких один предмет (знаряддя) використовується для впливу на інші предмети.

I

Ідеал — форма прагнення особистості, що відображає її потребу діяти у відповідності зі зразком, обраним для наслідування.

Ідентичність — усвідомлена індивідом самототожність; потреба юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості.

Інволюційні процеси — втрата чи спрощення функцій організму.

Інтерес — форма вияву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє ознайомленню з новими фактами дійсності.

K

Категорійність — особливість сприйняття немовляти, коли об'єкти, що певною мірою відрізняються за своїми фізичними ознаками і належать до різних класів (категорій), мають для спостерігача більше відмінностей, ніж належні до однієї категорії об'єкти із суттєвими фізичними відмінностями.

Когнітивний досвід — рівень ментального досвіду, на якому відбувається забезпечення процесу збереження, впорядкування, перетворення і відтворення в психіці людини сприйнятої інформації, стійких закономірностей навколишнього світу.

Комплекс пожвавлення — система позитивних емоційно-рухових реакцій дитини у відповідь на появу в полі зору людини, що нахиляється, розмовляє, усміхається до дитини.

Криза — нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями у соціальних відносинах, діяльності, свідомості і виявляється в цілісних психічних і особистісних змінах.

Криза новонародженості — відносно короткий період у житті дитини (1-2 місяці), який характеризується психологічними змінами, що виражені у позбавленні дитини основних засобів спілкування з дорослими, безпорадності, переході від пренатального до постнатального розвитку тощо.

Криза першого року життя — криза, обумовлена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим і проявляється в плаксивості, похмурості, інколи в порушенні сну, втраті апетиту тощо.

Криза трьох років — криза, зумовлена становленням самосвідомості дитини, криза соціальних відносин, яка проявляється у негативізмі, впертості, непокірності, свавіллі, протесті, деспотизмі тощо.

Л

Лонгитюдний метод — метод вікової психології, суть якого полягає у вивченні одних і тих самих осіб чи груп досліджуваних у різні моменти їхнього життя.

М

Метод експерименту — загальнопсихологічний метод дослідження, основними ознаками якого є створення дослідником умов, у яких виявляються психічні явища, контролювання їх перебігу.

Метод поперечних зрізів — метод вікової психології, який полягає в одночасному порівнянні різних вікових груп досліджуваних.

Мотив — спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини.

Мотивація — система спонукань, які зумовлюють активність організму і визначають її спрямованість.

Н

Навичка — стійка, автоматизована або напіваавтоматизована, удосконалена у результаті багаторазових, цілеспрямованих вправ, дія.

Навченість — відносно стійка властивість особистості, суттєвим компонентом якої є здатність до навчання.

Навчання — спільна діяльність педагога і дитини, зорієнтована на засвоєння знань, умінь і навичок, способів пізнавальної діяльності.

Научіння — процес і результат набуття індивідуального досвіду

О

Обдаровані діти — діти, які відрізняються високим рівнем розвитку загальних та спеціальних здібностей, мають визначні досягнення або внутрішні задатки для них у певному (кількох) виді діяльності.

Образ фізичного «Я» — уявлення про свій тілесний образ, порівняння та оцінювання себе з точки зору еталона «мужності» або «жіночності».

Операції навчальної діяльності — свідомі цілеспрямовані дії, які в результаті багаторазового повторення включаються у більш складні дії, поступово з об'єкта свідомого контролю перетворюються на спосіб виконання складнішої дії.

Орієнтувальна основа діяльності (ООД) — система орієнтирів і вказівок, за допомогою яких учень виконує засвоювану дію.

Особистісна рефлексія — заглиблення у світ власних учинків, почуттів, переживань, співвіднесення їх з навколишньою дійсністю.

Особистісне самовизначення — процес свідомого визначення суб'єктом своєї сутності та місця у системі суспільних відносин, світі, що виявляється в активному ставленні людини до себе та навколишньої дійсності.

П

Періоди психічного розвитку — відрізки життєвого шляху індивіда, яким притаманні специфічні потреби, інтереси, способи дії, ставлення до навколишньої дійсності.

Педагогічне занедбані діти — учні, в яких під впливом несприятливих соціальних, психолого-педагогічних та інших умов сформувалося негативне ставлення до навчання, соціально цінних норм поведінки, які втратили почуття відповідальності за свої вчинки, зневірилися в собі.

Педагогічні здібності — певне поєднання психічних та особистісних якостей вчителя, що забезпечують досягнення високих результатів у навчанні і вихованні дітей.

Педагогічна майстерність — оволодіння педагогом кращими зразками, еталонами та рівнем педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, професійної поведінки, що забезпечує високі результати навченості, вихованості і розвитку учнів.

Педагогічна психологія — галузь психології, яка вивчає закономірності психічної діяльності людини у процесі розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, навчання і самонавчання.

Педагогічне спілкування — система взаємодії педагога з дітьми з метою здійснення на них виховного впливу, формування педагогічно

доцільних взаємин, створення сприятливого для їхнього психічного розвитку мікроклімату.

Педагогічна (професійна) спрямованість особистості вчителя — інтерес до педагогічної діяльності і здатність нею займатися та емоційне ставлення до діяльності (любов, задоволення, інші потреби).

Педологія — наука про дітей, яка прагнула вивчати розвиток дитини в умовах комплексного підходу та практичної спрямованості на діагностику психічного розвитку.

Підкріплення — фактор розвитку дитини, який виявляється у винагороді, схваленні, позитивній оцінці.

Пізнавальна самодіяльність — самостійний пошук та набуття знань, формування корисних умінь і навичок.

Пізнавальний інтерес — виразна інтелектуальна спрямованість особистості на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувана прагненням глибше пізнати їх особливості; майже завжди усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій.

Поняття — логічна форма мислення, в якій відображаються загальні, істотні і відмінні ознаки предметів і явищ дійсності.

Проблемне навчання — організований вчителем спосіб активної взаємодії суб'єкта з проблемно вибудованим змістом навчання, в процесі якої учень прилучається до об'єктивних протиріч наукового пізнання і способів їх розв'язування, вчиться мислити, творчо засвоювати знання.

Проблемна ситуація — пізнавальна ситуація, за якої учневі недостатньо наявних знань для розв'язання, виконання теоретичного чи практичного завдання, що породжує суб'єктивну потребу в нових знаннях, стимулює пізнавальну активність школяра.

Провідна діяльність — діяльність, з якою на даному етапі онтогенезу пов'язано виникнення найважливіших психічних новоутворень.

Програмоване навчання — система подавання теоретичного матеріалу та організовані форм навчальної роботи учня, що забезпечують самостійне здобуття знань, оволодінні уміннями і навичками.

Професійна (педагогічна) самосвідомість («Я-концепція») вчителя — усвідомлення вчителем норм, правил, моделі педагогічної професії,

сформованість професійного кредо, концепції вчительської праці; співвіднесення себе з професійним еталоном, ідентифікація з професією, очікувана оцінка себе референтними людьми; самооцінка.

Психічний розвиток — становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності, соціальної істоти, спроможної бережливо ставитися до природи, людей, що її оточують, до себе, предметного світу, витворів мистецтва.

Психологічна готовність дитини до школи — складне утворення, яке передбачає високий рівень розвитку мотиваційної, інтелектуальної сфер та сфери довільності.

Психологічне тестування — метод психологічної діагностики, який використовує стандартизовані запитання і задачі, які мають певну шкалу значень і використовується для стандартизованого вимірювання індивідуальних відмінностей.

Психологічний вік — це якісно особливий етап психічного розвитку, який характеризується значною кількістю змін, які складають у сукупності своєрідністю структури особистості на даному етапі її розвитку.

Р

Рефлексія — здатність людини аналізувати власні дії, вчинки, мотиви і співвідносити їх із загальнолюдськими цінностями, діями, вчинками, мотивами інших людей.

Рівень психічного розвитку — зміна психічних процесів, виражена в кількісних, якісних і структурних перетвореннях.

С

Самовизначення особистості — свідомий акт виявлення і утвердження власних позицій в проблемних ситуаціях.

Самовиховання — це самостійна, цілеспрямована, систематична робота людини, спрямована на формування і розвиток своїх кращих, соціально цінних якостей та усунення недоліків, яка здійснюється з метою максимальної самореалізації.

Самооцінка — компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як індивід оцінює самого себе, свої можливості, якості та місце серед інших людей.

Самоповага — це узагальнена самооцінка, ступінь прийняття або неприйняття себе як особистості.

Світогляд — це система уявлень про загальні принципи і основи буття, сума і підсумок всіх знань, система переконань, які виражають ставлення людини до світу.

Сенсорні еталони — вироблені людством уявлення про основні варіанти кожного виду властивостей і відношень (кольорів, форм, розмірів предметів, їх розташування у просторі, висоти звуків тощо).

Символічні дії — створення нових відношень між предметом і його використанням.

Соціальна ситуація розвитку — своєрідні, специфічні для даного віку, виключні, єдині та неповторні взаємини між дитиною й навколишнім, перш за все соціальним.

Спостереження — планомірне, цілеспрямоване сприйняття дослідником психічних явищ відповідно до заздалегідь розробленої програми з фіксацією даних.

Стадіальність розвитку — різночасовість, розбіжність у часі, темпі і ритмі розвитку психічних процесів та властивостей у різні вікові періоди; складність організації.

Сюжетно-рольова гра — діяльність, у якій діти беруть на себе ролі дорослих людей, і узагальнено, у спеціально створених ігрових умовах відтворюють їхні дії і стосунки між ними.

Т

Теорія рекапітуляції — система уявлень, за якою розвиток індивіда схематично відтворює та повторює історію людського роду, виявляючись у генетично запрограмованій послідовній зміні спадково зумовлених форм поведінки, почуттів і соціальних інстинктів.

У

Уміння — здатність використовувати наявні знання, поняття, оперувати ними для виявлення суттєвих властивостей об'єктів і явищ, успішного розв'язання теоретичних і практичних завдань.

Учіння — стихійний або цілеспрямований процес засвоєння людиною знань, вироблення вмінь і навичок, розвиток особистості, інтелекту, що відбувається в умовах індивідуальної або спільної діяльності, спілкування з

ровесниками або старшими шляхом спостереження за поведінкою та діяльністю інших людей, їх наслідування, а також у процесі сприймання та аналізу інформації у засобах масової інформації.

Учбова діяльність — це вид діяльності, спеціально спрямований на оволодіння узагальненими способами предметних і пізнавальних дій та засвоєння теоретичних знань.

Я

«Я-концепція» — узагальнене уявлення індивіда про себе, система установок стосовно власної особистості, що ґрунтуються на усвідомленні й оцінюванні своїх фізичних, характерологічних інтелектуальних та інших властивостей.

«Я»-образ — результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей.

ЧАСТИНА 2

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО РОБОТИ З ТЕСТОВИМИ ЗАВДАННЯМИ

Пропоновані тестові завдання мають різні форми: альтернативного вибору правильної відповіді з кількох правдоподібних відповідей; встановлення відповідності та встановлення правильної послідовності.

Пропоновані нижче тестові завдання можуть використовуватися викладачем для попереднього, поточного, тематичного і підсумкового контролю знань.

Попередній контроль застосовується для з'ясування ступеня засвоєння тих понять, термінів та положень, які вивчалися на попередніх етапах навчання, з метою проєктування й управління навчальним процесом. Попередній контроль необхідний для вивчення приросту знань студентів, ступеня сформованості умінь і навичок студентів.

Поточний контроль необхідний для діагностики ходу дидактичного процесу, з'ясування його динаміки, зіставлення реально досягнутих результатів із запланованими. Крім того поточний контроль стимулює навчальну діяльність студентів, сприяє своєчасному усуненню прогалин в засвоєнні матеріалу.

Тематичний контроль знань дозволяє не лише виявити рівень знань студентів з вивченої теми, усунути недоліки в засвоєному матеріалі, але й допомагає встановити смислові зв'язки між раніше вивченим матеріалом і тим, що засвоюється.

Підсумковий контроль здійснюється під час повторення, а також у процесі заліків (екзаменів). Саме на цьому етапі дидактичного процесу систематизується та узагальнюється навчальний матеріал.

При виконанні тестових завдань слід уважно читати завдання до кінця і лише після цього вибирати відповідь. При виборі варіанту відповіді слід послідовно виключати ті, які точно не підходять.

При встановленні відповідності, зважати на виокремлення суттєвих змістових характеристик кожного поняття, при встановленні правильної відповідності варто враховувати особливості розгортання процесу, вікову динаміку та логіку психічного розвитку дитини або окремих психічних явищ.

Якщо не можете одразу знайти варіант відповіді — перечитайте конспект лекцій, навчальний матеріал підручника, погортайте довідники, психологічні словники.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Виберіть одну правильну відповідь

1. Вікова психологія вивчає:
 - а) закономірності психічного розвитку;
 - б) механізми розуміння людей;
 - в) актуальні проблеми існування людини;
 - г) розвиток і навчання підростаючого покоління.
2. Оберіть ту відповідь, яка найповніше розкриває предмет вікової психології:
 - а) психологічні закономірності навчання і виховання дітей різного віку;
 - б) вікову динаміку психіки дитини, онтогенез психічних процесів і психічних властивостей особистості людини, що розвивається;
 - в) особливості етапів психічного розвитку людини.
3. Вікова психологія — це:
 - а) наука про мистецтво впливу вихователя на поведінку вихованців;
 - б) наука, що вивчає закономірності розвитку психічних процесів, станів, властивостей особистості, зміни провідного виду діяльності;
 - в) наука про виховання людини відповідно до потреб суспільного розвитку;
 - г) наука, яка займається організацією спільної діяльності вихователя і вихованця.
4. Вікова психологія вивчає психіку людини в плані:
 - а) філогенезу;
 - б) онтогенезу;
 - в) і філогенезу, і онтогенезу;
 - г) всі відповіді неправильні.
5. Галузь психології, що вивчає психологічні основи процесів навчання, виховання та управління такими процесами, називають:
 - а) віковою психологією;
 - б) загальною психологією;
 - в) соціальною психологією;
 - г) педагогічною психологією.
6. Предметом педагогічної психології є:
 - а) психологічні закономірності навчання і виховання, оволодіння досвідом, управління процесом учіння, формування особистості;
 - б) закономірності засвоєння соціального досвіду;
 - в) умови учіння;
 - г) особливості переходу від одного періоду до іншого.
7. Сутність такого психолого-педагогічного напряму, як педологія, полягає у:
 - а) тестовій психодіагностиці;
 - б) комплексному вивченні дитини;

- в) розвивальному навчанні;
- г) теоретичному осмисленні освітнього процесу.

8. Вітчизняний психолог, який стверджував, що в онтогенезі психіки людини має місце єдність біологічних і соціальних умов розвитку, але провідна роль належить соціальному:

- а) П. П. Блонський;
- б) Г. С. Костюк;
- в) О. М. Леонтьєв;
- г) Б. Г. Ананьєв.

9. Автором культурно-історичної теорії розвитку вищих психічних функцій є:

- а) Ж.-Ж. Руссо;
- б) І. М. Сеченов;
- в) П. П. Блонський;
- г) Л. С. Виготський.

10. Вчений, який стверджував, що усі психічні функції людини генетично пов'язані з її соціальними відносинами, тобто вищі психічні функції спочатку виникають між людьми і тільки потім стають психічними (внутрішніми) функціями дитини, це :

- а) Л. С. Виготський;
- б) Д. Б. Ельконін;
- в) Е. Еріксон;
- г) З. Фройд.

11. Принцип, який дає змогу адекватно розуміти психіку, розглядаючи її не як щось статичне, а як результат розвитку й діяльності на різних етапах становлення особистості, називається принципом:

- а) особистісного підходу;
- б) єдності психіки та діяльності;
- в) розвитку психіки;
- г) детермінізму.

12. Оберіть, який принцип стверджує, що жодне психічне явище (процес, стан, властивість), яке виявляється в діяльності, і сама ця діяльність та її елементи (дії, вчинки), не можуть бути правильно зрозумілими без урахування їх особистісної зумовленості:

- а) принцип розвитку психіки;
- б) принцип особистісного підходу;
- в) принцип суб'єктності;
- г) принцип єдності діяльності і психіки.

13. Відповідно до якого методологічного принципу вікової психології внутрішні сили особистості є сутнісним чинником її розвитку:

- а) принципу саморозвитку;
- б) принципу суб'єктності;
- в) принципу розвитку психіки;
- г) принципу детермінізму.

14. Широко використовуваний метод аналізу продуктів діяльності передбачає аналіз:
- а) отриманих учнем оцінок (балів);
 - б) розумових дій, якостей особистості;
 - в) творів, малюнків, контрольних робіт;
 - г) знань, бажань, цілей.
15. Метод бесіди дозволяє вивчити:
- а) знання, вміння, навички учнів;
 - б) розумові здібності учнів;
 - в) інтереси, бажання, наміри учнів;
 - г) домінування учнів.
16. Основною (визначальною) характеристикою природного експерименту є:
- а) проведення в лабораторних умовах;
 - б) учені створюють або змінюють конкретні умови, не порушуючи звичних життєвих обставин;
 - в) урахування дії всіх змінних середовища;
 - г) одні й ті ж самі досліджувані спостерігаються упродовж певного періоду.
17. Метод дослідження, сутність якого полягає у прослідкуванні розвитку однієї і тієї ж людини впродовж тривалого періоду з метою встановлення якісних, ледь помітних змін, називається:
- а) експеримент;
 - б) метод поперечних зрізів;
 - в) лонгитюдний метод;
 - г) діагональний зріз.
18. Метод вікової психології, який полягає в одночасному порівнянні різних вікових груп досліджуваних, це:
- а) метод експерименту;
 - б) психологічне тестування;
 - в) метод поперечних зрізів;
 - г) лонгитюдне дослідження.
19. Створення дослідником умов, у яких він передбачає з'ясування закономірностей існування психічного факту, особливостей психічного процесу, особистісних рис, називають:
- а) методом спостереження;
 - б) формувальним експериментом;
 - в) констатувальним експериментом;
 - г) експериментально-генетичним методом.
20. Загальнонауковий метод дослідження, який полягає у виконанні досліджуваним певного завдання чи їх серій за обмежений проміжок часу, це:
- а) психологічне тестування;
 - б) лонгитюдний метод;
 - в) анкетування;

г) метод близнюків.

21. Провідна діяльність це:

- а) будь-яка діяльність, якою займається дитина певного віку;
- б) діяльність, на здійснення якої дитиною в певний віковий період припадає найбільше часу;
- в) діяльність, яка визначає психічний розвиток дитини в певний віковий період, зумовлює появу вікових новоутворень та зародження наступного виду діяльності.

22. Центральне вікове новоутворення це:

- а) те психічне явище чи функція, яке починає зароджуватися в певний кризовий період життя дитини;
- б) те психічне явище чи функція, яке починає зароджуватися в певний стабільний період життя дитини;
- в) те психічне явище чи функція, яке вперше виникають в завершеному (сформованому) вигляді в певний віковий період.

23. Вкажіть віковий період, для якого характерним є усвідомлення життєвих перспектив:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

24. Вкажіть віковий період, провідним видом діяльності якого є сюжетно-рольова гра:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

25. Вкажіть віковий період, в якому на формування самооцінки найбільший вплив чинить шкільна успішність:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

26. Вкажіть віковий період, в якому розвивається просторове сприймання, зокрема, сприймання глибини:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;

- г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
27. Вкажіть віковий період, в якому основною психічною функцією є теоретичне мислення:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
28. Вкажіть віковий період, в якому однією з ліній розвитку самосвідомості є усвідомлення власних переживань:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
29. Вкажіть віковий період, провідною діяльністю якого є предметно-маніпулятивна діяльність:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
30. Вкажіть віковий період, для якого характерним є зміцнення прагнення до самовиховання:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
31. Вкажіть віковий період, для якого характерним є нестійкість і ситуативність інтересів;
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.

32. Вкажіть віковий період, для якого характерним є виникнення функціональних дій та кругових реакцій:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

33. Вкажіть віковий період, для якого характерним є розвиток звукової сторони та граматичної будови мови:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність

34. Вкажіть віковий період, для якого характерним є інтелектуалізація пам'яті і сприймання:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність

35. Вкажіть віковий період, для якого характерним є слабкість та нестійкість довільної уваги:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

36. Вкажіть віковий період, для якого характерним є осмислене і цілеспрямоване сприймання:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

37. Вкажіть віковий період, основними психічними функціями якого є дія і сприймання:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;

- в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
38. Вкажіть віковий період, в якому закладаються основи світогляду:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
39. Вкажіть віковий період, для якого характерним є розвиток спеціальних здібностей до певного виду діяльності:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
40. Вкажіть віковий період, для якого характерним є недостатня диференційованість сприймання:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
41. Вкажіть віковий період, для якого характерними є яскраві емоційні реакції, пов'язані з безпосередніми бажаннями людини:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
42. Вкажіть віковий період, для якого характерним є прагнення до емансипації з близькими дорослими:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.

43. Вкажіть віковий період, в якому з'являється почуття обов'язку і відповідальності:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
44. Вкажіть віковий період, для якого характерним є формування супідрядності мотивів:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
45. Вкажіть віковий період, для якого характерним є гуління і лепетання:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
46. Вкажіть віковий період, для якого характерним є поява інтересу до спілкування з дорослими:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
47. Вкажіть віковий період, для якого характерним є поступове вдосконалення і розвиток репродуктивної уяви, набуття нею таких рис як керованість та реалістичність;
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
48. Вкажіть віковий період, для якого характерним є інтенсивний розвиток мови і самосвідомості:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;

- в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
49. Вкажіть віковий період, для якого характерним є поява потреби в активному самостійному і творчому пізнанні:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
50. Вкажіть віковий період, для якого характерним є поглиблений самоаналіз:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
51. Вкажіть віковий період, в якому пам'ять розвивається в напрямку зростання довільності, свідомого управління нею і зростання об'єму смислової і словесно-логічної пам'яті:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
52. Вкажіть віковий період, для якого центральним віковим новоутворенням є професійне самовизначення:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
53. Вкажіть віковий період, для якого характерним є поява первинної самооцінки як емоційного утворення:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.

54. Вкажіть віковий період, особливістю свідомості якого є потреба в доказовості:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

55. Вкажіть віковий період, для якого характерним є зміцнення прагнення до самовиховання:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

56. Вкажіть віковий період, для якого центральним віковим новоутворенням є психологічна готовність до навчання:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

57. Вкажіть віковий період, в якому учбова діяльність оцінюється з позицій майбутнього:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

58. Вкажіть віковий період, для якого характерним є переважання мимовільної пам'яті і початок розвитку довільної пам'яті:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

59. Вкажіть віковий період, для якого характерним є інтенсивне засвоєння норм життя в групі ровесників:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;

- в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
60. Вкажіть віковий період, в якому розвивається наочно-дійове мислення:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
61. Вкажіть віковий період, для якого характерним є посилення потреби в індивідуальній інтимній дружбі:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
62. Вкажіть віковий період, для якого характерним є поява рефлексії як усвідомлення дітьми своїх дій, результатів і способів аналізу:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
63. Вкажіть віковий період, для якого характерним є розвиток мислення від наочно-дійового до наочно-образного і словесного мислення:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
64. Вкажіть віковий період, для якого характерним є початок утворення товариських і дружніх стосунків з ровесниками:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.

65. Вкажіть віковий період, для якого характерним є завершення статевого розвитку, швидке збільшення мускулатури і мускульної сили, внаслідок чого вони досягають параметрів дорослої людини:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

66. Вкажіть віковий період, в якому з'являються спроби написання віршів та серйозно займаються різними видами конструювання:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

67. Вкажіть віковий період, для розвитку самосвідомості в якому характерним є поява усвідомлення себе в часі:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

68. Вкажіть віковий період, провідним видом діяльності якого є інтимно-особистісне спілкування з ровесниками:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

69. Вкажіть віковий період, провідним видом діяльності якого є безпосередньо-емоційне спілкування:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний вік;
- г) молодший шкільний вік;
- д) підлітковий період;
- е) рання юність.

70. Вкажіть віковий період, центральним віковим новоутворенням якого є перцептивна пам'ять:

- а) період немовляти;

- б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
71. Вкажіть віковий період, центральним віковим новоутворенням якого є внутрішній план дій:
- а) період немовляти;
 - б) раннє дитинство;
 - в) дошкільний вік;
 - г) молодший шкільний вік;
 - д) підлітковий період;
 - е) рання юність.
72. Відповідно до положень вітчизняної вікової та педагогічної психології:
- а) навчання і розвиток уявляються як два незалежних один від одного процеси;
 - б) навчання розглядається як розвиток, тобто навчання і розвиток тотожні;
 - в) навчання і розвиток нетотожні, навчання, спираючись на досягнутий рівень розвитку, випереджає його;
 - г) розвиток протікає і як дозрівання, і як навчання.
73. Терміни «навчання», «учіння» і «учбова діяльність»:
- а) позначають різні види діяльності;
 - б) тотожні;
 - в) відрізняються лише поняття «учіння» і «навчання», а «учбова діяльність» синонім «навчання».
74. Процес активної взаємодії між тим, хто навчає, і учнем, внаслідок чого формуються певні знання, уміння й навички, називають:
- а) учінням;
 - б) навчанням;
 - в) учбовою діяльністю.
75. Діяльність учіння — це:
- а) самозміна, саморозвиток учня;
 - б) засвоєння знань;
 - в) дії людини, що визначаються свідомою метою засвоїти певні знання, вміння;
 - г) взаємодія педагога і учня.
76. Діяльність людини, спрямована свідомою метою засвоїти певні знання, уміння і навички, форми поведінки, називається:
- а) учінням;
 - б) навчанням;
 - в) учбовою діяльністю.

77. Зовнішня структура учбової діяльності включає:
- а) мотивація — учбові задачі, завдання — учбові дії — контроль, самооцінка — оцінка, самооцінка;
 - б) мотивація — прийом інформації — розуміння — запам'ятовування — застосування;
 - в) сходження від абстрактного до конкретного, від загального до часткового;
 - г) мета навчання — принципи — зміст — методи — засоби — форми навчання.
78. В якому з описаних випадків учень виступає як об'єкт педагогічного впливу і як суб'єкт пізнавальної діяльності:
- а) пасивного сприймання і засвоєння наданої зовні інформації;
 - б) активного самостійного пошуку, виявлення та використання інформації;
 - в) організованого зовні спрямованого пошуку, виявлення та використання інформації.
79. В якому з варіантів забезпечується концепція навчання як керівництва:
- а) надання готових знань і вмінь;
 - б) учіння;
 - в) наявність спрямовуваної пізнавальної активності учня;
 - г) надання готових знань і вмінь;
 - д) учіння і наявність спрямовуваної пізнавальної активності учня.
80. Процес активної взаємодії між педагогом і учнем, внаслідок якого формуються певні знання, уміння й навички, називають:
- а) учінням;
 - б) навчанням;
 - в) учбовою діяльністю;
 - г) наuczінням.
81. Научуваність є показником:
- а) готовності до засвоєння знань, стихійного чи цілеспрямованого;
 - б) готовності до професійної діяльності;
 - в) інтелекту;
 - г) вихованості.
82. Сукупність інтелектуальних властивостей людини, від яких, при рівності інших необхідних умов (вихідного мінімуму знань, позитивного ставлення до учіння тощо), залежить продуктивність учбової діяльності, називають:
- а) інтелектом;
 - б) здібностями;
 - в) задатками;
 - г) научуваністю.
83. Виберіть рядок, у якому перераховані пізнавальні мотиви учбової діяльності (за А.К.Марковою):
- а) інтерес, задоволення від самого процесу учіння;
 - б) здобуття авторитету, мотив самоосвіти;
 - в) отримання винагороди чи похвали, уникнення покарання;
 - г) володіння усіма атрибутами школяра, статус дорослого.

84. Автором теорії поетапного формування розумових дій є:
- а) Б. Д. Ельконін;
 - б) П. Я. Гальперін;
 - в) В. В. Давидов;
 - г) Л. В. Занков.
85. Закон, який стверджує, що розвиток дитини відбувається шляхом привласнення історично вироблених форм і способів діяльності, а рушійною силою такого розвитку є навчання, що створює зону найближчого розвитку, був сформульований:
- а) Б. Скіннером;
 - б) В. В. Давидовим;
 - в) Л. С. Виготським;
 - г) Г. С. Костюком.
86. Діяльність людини, спрямовану на змінювання своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети, сформованих ідеалів та переконань, називають:
- а) вихованням;
 - б) освітою;
 - в) самовихованням;
 - г) навчанням.
87. Головним завданням виховання є:
- а) передати наявний досвід дітям;
 - б) активне цілеспрямоване формування особистості;
 - в) підготовка дітей до нових, вищих рівнів суспільних відносин.
88. Особистісно зорієнтований підхід до виховання ґрунтується на методологічних принципах гуманістичної психології, а саме:
- а) професійного самовизначення, релігійності, пристосування до життєвих обставин;
 - б) самоцінності особистості, глибокої поваги до особистості та емпатії до неї, врахування її індивідуальності;
 - в) визнання права особистості самостійно приймати рішення, ліберальності.
89. Виберіть відповідь, в якій перераховано засади гуманізації виховного процесу відповідно до поглядів сучасної педагогічної психології:
- а) визнання права особистості самостійно приймати рішення, толерантність, вихованець розглядається як об'єкт впливу;
 - б) визнання індивідуальності, неповторності вихованця, заперечення насильства над дитиною, розвивальна стратегія;
 - в) відкриття власного «Я» дитини, турбота про зростання особистості дитини, її потенційних можливостей, розвиток її самосвідомості.
90. Виберіть відповідь, в якій перераховано лише механізми виховання:
- а) переконання, навіювання, наслідування;
 - б) психічне зараження, емпатія, ідентифікація;

- в) рефлексія, осмислення та переосмислення, раціональне усвідомлення;
- г) задоволення потреб, оцінювання та самооцінювання, саморегулювання мотивації;
- д) всі відповіді правильні;
- е) серед зазначених відповідей немає правильної.

91. Виберіть відповідь, в якій зазначено психологічні передумови ефективного виховного впливу:

- а) з'ясування стану учня з метою отримання додаткової інформації, попередження негативних стереотипів виховання, неготовність до обговорення проблеми, незнання стану здоров'я дитини, умов і взаємин у сім'ї;
- б) професійний досвід вчителя, авторитарне ставлення до вихованця, зосередження на виховному впливі, обґрунтування свого погляду, реалізація принципу проблемності у вихованні;
- в) доброзичливі стосунки між педагогом та вихованцем, врахування детермінант виховання, високий рівень емпатії, знання педагогом закономірностей вікової динаміки та чутливих періодів розвитку;
- г) авторитет вчителя, врахування дії соціально-психологічних механізмів захисту «Я», заперечення аргументації дитини, дотримання стереотипів виховання, знання особистості дитини.

92. Виберіть відповідь, яка містить лише складові процесу самовиховання:

- а) самопізнання, саморегуляція, ставлення до себе;
- б) спостереження, переживання, стрес;
- в) емпатія, здібності, настрої;
- г) саморегуляція, почуття, стійкість.

93. Виберіть відповідь, яка містить лише прийоми самовиховання:

- а) гра, доручення, вправа, привчання, режим, диспут;
- б) розповідь, бесіда, лекція, диспут, роз'яснення, метод виховання на прикладі;
- в) самоспостереження, самоаналіз, самонавіювання, самозаохочення, самозасудження, самовладання, самопереконування;
- г) заохочення, покарання, вимога, змагання, громадська думка.

94. Продуктом та результатом педагогічної діяльності є:

- а) уявлення учнів під час цілеспрямованого спостереження на уроках, сформульовані висновки про конкретні явища матеріального світу;
- б) індивідуально сформований досвід учня, особистісний індивідуальний розвиток учня, його вдосконалення;
- в) похвала, винагорода, заохочення, переконання, приклад.

95. Виберіть відповідь, яка містить елементи психологічної структури педагогічної діяльності:

- а) конструктивна, організаторська, комунікативна, гностична, дидактична діяльність;
- б) навчальна, виховна діяльність;

- в) виклад навчального матеріалу, контроль, оцінювання;
 - г) організаційно-управлінська діяльність, діяльність розуміння стану та мислення учнів;
 - д) всі відповіді вірні.
96. Виберіть відповідь, яка містить лише найсуттєвіші ознаки педагогічної діяльності:
- а) інтегративність, багаторівнева взаємодія, емоційна депривація, негативна установка на підставі минулого досвіду спілкування, психолого-педагогічна культура;
 - б) рефлексія, поліфункціональність, гіперсоціалізованість, критичність, егоцентризм;
 - в) поліфункціональність, рефлексія, варіативність, інтегративність, багаторівнева взаємодія, соціальна відкритість.
97. Назовіть функцію педагогічної діяльності, яку визначають як вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати, класифікувати, оцінювати, структурувати явища, які досліджуються, бачити між ними зв'язки та співвідношення:
- а) організаторська;
 - б) комунікативна;
 - в) дослідницька.
98. Виберіть відповідь, яка містить характеристики найвищого рівня продуктивності педагогічної діяльності:
- а) вчитель переказує учням те, що знає сам; пристосовує своє повідомлення до особливостей аудиторії;
 - б) педагог здійснює системне моделювання знань учнів; володіє стратегіями формування необхідної системи знань, умінь та навичок;
 - в) педагог здійснює системне моделювання поведінки і діяльності учнів; володіє стратегіями перетворення свого предмету на засіб формування особистості учня, його потреб у самоосвіті, самовихованні та саморозвитку;
 - г) педагог володіє стратегіями навчання учнів, знаннями, вміннями та навичками з окремих розділів курсу.
99. Виберіть відповідь, в якій перераховано лише функції педагогічного спілкування:
- а) пізнання особистості, обмін інформацією, організація діяльності, організація міжособистісної взаємодії, співпереживання, самоутвердження;
 - б) перетворення продуктів суспільного пізнання на акт індивідуального пізнання; організація когнітивної діяльності; безпосереднє чуттєве ознайомлення із навчальним матеріалом;
 - в) перетворення школяра з об'єкта навчання і виховання на суб'єкта самонавчання, самовиховання та саморозвитку.

100. Стиль педагогічного спілкування, який виявляється у небажанні вчителя здійснювати індивідуальний підхід до дитини, ворожому ставленні до вихованців можна віднести до :

- а) спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю;
- б) спілкування на засадах дружніх стосунків;
- в) спілкування-залякування;
- г) спілкування-загравання.

101. Демократичний стиль спілкування вчителя виявляється за тих умов, коли:

- а) учням дозволяється робити все за власним бажанням;
- б) вказівки та заборони подаються учням у формі пропозицій;
- в) контроль здійснюється самоплинно, вказівки відсутні;
- г) вказівки, інструкції виключають обговорення з учнями.

102. Здібності безпосереднього емоційно-вольового впливу на учнів і вміння на цій основі завоювати у них авторитет, називають:

- а) перцептивними;
- б) організаторськими;
- в) авторитарними;
- г) комунікативними.

103. Здібності вчителя доступно передавати учням навчальний матеріал, розкривати матеріал як проблему, ясно і зрозуміло, викликати інтерес до предмету тощо, називають:

- а) академічними;
- б) дидактичними;
- в) авторитарними;
- г) комунікативними.

104. Здібності вчителя до відповідної галузі знань, коли вчитель вільно володіє матеріалом, проявляє до нього великий інтерес, прагне до дослідницької роботи, називають:

- а) академічними;
- б) дидактичними;
- в) авторитарними;
- г) комунікативними.

105. Здібності вчителя до спілкування з дітьми, вміння знайти правильний підхід до учнів, встановити з ними доцільні, з педагогічної точки зору, взаємини, називають:

- а) академічними;
- б) дидактичними;
- в) організаторським;
- г) комунікативними.

106. Здібності вчителя проникати у внутрішній світ учня, вихованця, психологічна спостережливість, яка пов'язана з глибоким розумінням особистості учня, називають:

- а) академічними;

- б) перцептивними;
- в) організаторськими;
- г) комунікативними.

107. Здібності вчителя об'єднати учнів у колектив, правильно спланувати власну роботу, називають:

- а) академічними;
- б) організаторськими;
- в) авторитарними;
- г) комунікативними.

Встановити відповідність :

108. Встановіть відповідність між структурними компонентами учбової діяльності школярів та їх визначеннями, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

Компоненти учбової діяльності *Визначення компонентів учбової діяльності*

а) учбова задача	1) співставлення відтвореної дії зі зразком;
б) учбові дії	2) дії учня з формування зразку засвоєної дії і вітворення цього зразку;
в) дії контролю	3) спосіб дій, який повинен засвоїти учень, те, що повинен засвоїти учень;
г) дія оцінки	4) визначення того, наскільки учень досяг результату, міри змін, які відбулися в самій діяльності.

109. Встановіть відповідність між групою пізнавальних мотивів та їх змістовими характеристиками, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

Групи пізнавальних мотивів *Змістові характеристики мотивації учіння школярів*

а) широкі пізнавальні мотиви	1) орієнтація на засвоєння способів оволодіння знаннями; прагнення до пошуку нових способів роботи; аналіз власних помилок; самоконтроль під час роботи;
б) навчально-пізнавальні мотиви	2) спрямованість на самостійне вдосконалення способів засвоєння знань; інтерес до додаткових джерел знань, засвоєння нової інформації в додаток до основної програми; прагнення застосовувати способи раціональної організації навчальної праці;
в) мотиви самоосвіти	3) орієнтація на оволодіння новими знаннями; позитивна реакція на ускладнення вчителем завдань; звернення до вчителя за додатковими відомостями.

110. Встановіть відповідність між способами навчальної діяльності та їх характеристиками, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

<i>Способи навчальної діяльності</i>	<i>Характеристика способів навчальної діяльності</i>
а) репродуктивні	1) проблематизація та пошук нестандартних способів розв'язування задачі;
б) стандартні	2) пов'язані з дослідженням і добором необхідних засобів розв'язування проблеми;
в) проблемно-творчі	3) спрямовані на відтворення зразка;
г) дослідницько-пошукові	4) орієнтовані на дотримання визначених вимог активності, алгоритму і прийнятих способів виконання

111. За характером актуалізації окремих процесів у психічній діяльності школярів можна виокремити мисленнєві, перцептивні і мнемічні дії, які за певних умов переходять в операції (за С. Л. Рубінштейном). Встановіть відповідність між способами учбової діяльності та їх операційною основою, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

<i>Способи навчальної діяльності</i>	<i>Характеристика способів навчальної діяльності</i>
а) мисленнєві дії	1) упізнавання;
б) перцептивні дії	2) порівняння, конкретизація;
в) мнемічні дії	3) структурування інформації;
	4) аналіз, синтез;
	5) ідентифікація;
	6) збереження та відтворення.

112. Встановіть відповідність між видами контролю та їх проявами в учбовій діяльності, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

<i>Види контролю</i>	<i>Вияв дій контролю і самоконтролю</i>
а) підсумковий	1) школяр здійснює корекцію діяльності на кілька операцій вперед;
б) поопераційний самоконтроль	2) після розв'язання задачі учня навчають звіряти отримані результати з відповідями у підручнику;
в) перспективний самоконтроль	3) учень зіставляє вимоги майбутньої діяльності зі своїми можливостями її виконання;
	4) першокласник написав літеру, вчитель аналізує його роботу, показує відмінності окремих елементів від зразка та вказує на

причини їх виникнення. Учень усвідомлює недоліки у своїх діях і надалі стежить за послідовністю та якістю власних дій, миттєво виправляючи помилки.

113. Встановіть відповідність між конкретним віковим етапом та психологічними особливостями школярів як суб'єктів навчальної діяльності, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

Віковий етап

Вікові аспекти навчання

а) молодший шкільний вік	1) провідним мотивом навчання є мотив досягнення, навчальна діяльність розглядається як засіб реалізації життєвих планів. Основою навчання є систематизація, розширення, доповнення індивідуального досвіду, вміння аналізувати ситуацію, приймати рішення;
б) підлітковий вік	2) несформованість учбової діяльності школярів унеможлиблює задоволення потреби у самоствердженні, прагненні виділитися поміж ровесників, дорослі втрачають беззаперечний авторитет;
в) старший шкільний вік	3) формуються навички та вміння, розвиваються форми теоретичного мислення, закладаються передумови самостійного орієнтування в навчанні тощо.

114. Встановіть відповідність між основними механізмами навчання та їх змістовими характеристиками, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

Основні механізми навчання

Змістові характеристики механізмів навчання

а) постановка педагогом навчальних задач	1) одержання інформації про процес засвоєння знань, вироблення умінь та навичок, розвиток школяра як особистості;
б) зворотній зв'язок	2) позитивне заохочення кожної правильної думки, відповіді, ставлення, дії, що сприяє формуванню правильної поведінки індивіда;
в) рефлексія	3) перетворення зовнішнього навчального впливу в навчальне завдання, яке спрямовує діяльність учня;
г) підкріплення	4) відображення вчителем своїх дій. Аналіз вибору навчальних впливів, контроль діяльності учня; створення моделі розвитку особистості школяра.

115. Встановіть відповідність між функціями навчання та їх змістовою характеристикою, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

<i>Функція навчання</i>	<i>Змістова характеристика функції навчання</i>
а) освітня	1) пізнання основ професійної діяльності, становлення майстерності, керівництво підприємством, самостійне підвищення кваліфікації;
б) розвивальна	2) формування наукового світогляду шляхом засвоєння системи наукових знань про природу, суспільство, людину, становлення моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості;
в) виховна	3) засвоєння учнями системи наукових знань, формування вмінь і навичок, сформульованих у поняттях, судженнях, концепціях і теоріях; 4) формування волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів, розвиток мислення учнів тощо.

116. Встановіть відповідність між основними принципами розвивального навчання (за Л. В. Занковим) та їх змістовими характеристиками, додавши до букви цифру, що містить правильну відповідь:

<i>Основні принципи розвивального навчання (за Л. В. Занковим)</i>	<i>Змістові характеристика принципів розвивального навчання (за Л. В. Занковим)</i>
а) принцип навчання на високому рівні складності	1) повинні враховуватися індивідуальні особливості учнів, але навчання повинно розвивати всіх;
б) принцип провідної ролі теоретичних знань	2) проблемність навчання, дотримання міри складності, подолання перешкод, осмислення взаємозв'язку і систематизація явищ, які вивчаються;
в) принцип усвідомлення школярами власного учіння	3) важливе значення має не лише вироблення навичок, але й формування понять, відношень, зв'язків всередині навчального предмету і між предметами;
г) принцип роботи над розвитком всіх учнів	4) розвиток рефлексії, усвідомлення себе як суб'єкта учіння, розвиток саморегуляції.

Встановіть правильну послідовність

117. Встановіть, проставивши відповідні цифри в клітинках ліворуч, правильну послідовність становлення провідних видів спілкування та діяльності дітей:

<input type="text"/>	Інтимно-особистісне спілкування
<input type="text"/>	Предметно-маніпулятивна діяльність
<input type="text"/>	Безпосередньо-емоційне спілкування
<input type="text"/>	Навчально-професійна діяльність
<input type="text"/>	Учбова діяльність
<input type="text"/>	Сюжетно-рольова гра

118. Встановіть, проставивши відповідні цифри в клітинках ліворуч, правильну послідовність стадій процесу засвоєння знань та формування навичок учнями відповідно до положень теорії поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна:

<input type="text"/>	Виконання дії в матеріальному або матеріалізованому вигляді
<input type="text"/>	Попереднє ознайомлення з метою дії, створення необхідної мотивації в учня
<input type="text"/>	Виконання дії в розумовому плані
<input type="text"/>	Формування дії у вигляді зовнішнього мовлення (в формі голосного мовлення або в писемному мовленні) без опори на матеріальні або матеріалізовані засоби
<input type="text"/>	Складання схеми орієнтовної дії, тобто системи орієнтирів та вказівок, користуючись якими учень може виконати дію
<input type="text"/>	Формування дії у зовнішньому мовленні подумки (промовляння виконуваних операцій подумки)

119. Встановіть, проставивши відповідні цифри в клітинках ліворуч, правильну послідовність рівнів професійної майстерності педагога (від найнижчого до найвищого) (за Н. В. Кузьміною) :

<input type="text"/>	Адаптивний
<input type="text"/>	Системно-моделюючий знання
<input type="text"/>	Репродуктивний
<input type="text"/>	Системно-моделюючий діяльність школяра
<input type="text"/>	Локально-моделюючий

120. Встановіть, проставивши відповідні цифри в клітинках ліворуч, правильну послідовність етапів самовиховання особистості:

	Складання програми самовиховання
	Аналіз свого характеру, позитивних рис, які допоможуть усунути недолік
	Оцінювання здійсненої роботи, аналіз перемог та невдач
	Визначення в собі недоліку
	Практична реалізація програми самовиховання
	Створення ідеалу, до якого слід прагнути
	Визначення завдань самовиховання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З ПІДГОТОВКИ ДО МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Мета написання модульної контрольної роботи (МКР) – виявити рівень теоретичних знань та практичних умінь і навичок студентів з вікової і педагогічної психології.

При підготовці до модульної контрольної роботи, слід ретельно опрацювати матеріал лекційних занять та теми і запитання, що виносилися на самостійне опрацювання, обов'язковим є опрацювання глосарію. При підготовці до модульної контрольної роботи слід, перш за все опрацювати навчальний матеріал з літератури, пропонованої у списку основних джерел. Лише після цього можна поглибити свої знання, працюючи з джерелами з списку допоміжної літератури.

Модульна контрольна робота виконується у письмовій формі. До її написання допускаються всі студенти. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Студенти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Модульна контрольна робота з вікової та педагогічної психології складається з трьох завдань, кожне з яких оцінюється в різну кількість балів.

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗАВДАНЬ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Норми оцінювання завдання із визначення вікового періоду за окремими його ознаками

Це завдання передбачає визначення того вікового періоду, в якому спостерігаються описані психічні явища, характеристики, процеси. Студентам пропонується опис п'яти явищ, які характеризують психічний та особистісний розвиток дітей від народження до ранньої юності.

№ з/п	Критерії	бали
1.	Правильно визначено віковий період в кожному випадку (вказано назву періоду)	По 1 балу
2.	Правильно вказано лише вікові межі без назви періоду	По 0,5 бала
3.	Відсутність правильної відповіді	По 0 балів
	Усього за завдання	5

Норми оцінювання теоретичного завдання

Теоретичне завдання передбачає розкриття основних положень, закономірностей, механізмів та принципів психічного розвитку та

становлення особистості в різні вікові періоди розвитку; психології виховання та самовиховання, психології учіння та навчання; психології педагогічної діяльності й особистості педагога. Відповідаючи на запитання студент повинен аргументувати свої висновки, логічно і послідовно викладати матеріал, демонструвати обізнаність з теоретичними дослідженнями, проведеними відомими науковцями-психологами.

Отже, при оцінюванні теоретичного завдання, слід враховувати такі критерії:

№ з/п	Критерії	бали
1.	Повна, добре структурована відповідь, ілюстрована прикладами	4
	Повна відповідь, що містить незначні неточності	3
	Неповна відповідь, яка містить значні неточності	1
2.	Названо прізвища науковців та їх основні дослідження, які містять розробку зазначеного в завданні положення чи проблеми	1
	Усього за завдання	5

Норми оцінювання завдання, що містить опис психологічної ситуації

Завдання передбачає глибоку оцінку та аналіз психічного явища. Аналізуючи психічне явище, студент повинен аргументувати свої висновки, логічно і послідовно викладати матеріал, спираючись на теоретичні положення вікової та педагогічної психології.

Отже, при оцінюванні теоретичного завдання, слід спиратися на наступні критерії:

№ з/п	Критерії	бали	
1.	Правильно названо психічне явище, визначено віковий період, для якого воно характерне	1	
2.	Названо основні властивості, характеристики психічного явища сформульовані основні рекомендації батькам	повно	3
		з деякими неточностями	2
		неповно	1
		Усього за завдання	5

Отже, за контрольну роботу студент може отримати до 15 балів.

При отриманні 8,9 балів і менше модульна контрольна робота вважається невиконаною і студент отримує можливість її перескладання.

ОРІЄНТОВНІ ВАРІАНТИ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Варіант 1

Завдання 1. Уважно прочитайте початок речення та вкажіть вік, для якого характерним є описане явище:

- 1) назовіть віковий період, для якого характерним є усвідомлення життєвих перспектив;
- 2) назовіть віковий період, провідним видом діяльності якого є сюжетно-рольова гра;
- 3) назовіть віковий період, в якому на формування самооцінки найбільший вплив чинить шкільна успішність;
- 4) назовіть віковий період, в якому розвивається просторове сприймання, зокрема, сприймання глибини;
- 5) назовіть віковий період, сензитивний для розвитку теоретичного мислення.

Завдання 2.

Опишіть структуру учбової діяльності. Дайте коротку характеристику основних її компонентів.

Завдання 3. Уважно прочитайте пропоновану ситуацію та дайте обґрунтовану відповідь на запитання.

У Франції одна дівчинка пробула у стані летаргічного сну 18 років з 4-річного віку. Усі ці роки її штучно годували. Дівчинка прокинулася фізично розвиненою, дорослою.

Якою вона була за своїм психічним розвитком? Відповідь обґрунтуйте.

Сформулюйте основні рекомендації для батьків з забезпечення сприятливих умов для психічного розвитку дитини.

Варіант 2

Завдання 1. Уважно прочитайте початок речення та вкажіть вік, для якого характерним є описане явище:

- 1) назовіть віковий період, для якого характерним є інтелектуалізація пам'яті і сприймання;
- 2) назовіть віковий період, основними психічними функціями якого є дія і сприймання;
- 3) назовіть віковий період, для якого характерними є яскраві емоційні реакції, пов'язані з безпосереднім бажанням людини;
- 4) назовіть віковий період, для якого характерним є формування супідрядності мотивів;

5) назвіть віковий період, для якого характерним є поява потреби в активному самостійному і творчому пізнанні.

Завдання 2.

Перерахуйте та охарактеризуйте основні компоненти психологічної структури педагогічної діяльності (за Н. В. Кузьміною).

Завдання 3. Уважно прочитайте пропоновану ситуацію та дайте обґрунтовану відповідь на запитання.

В деяких дитячих закладах з цілодобовим утриманням дітей вихователі та батьки часто помічають відставання у розвитку активної мови малюків: невеликий запас слів і недостатню емоційну виразність.

Назовіть це явище та вкажіть його психологічні причини.

Сформулюйте основні рекомендації для батьків з подолання та попередження таких недоліків розвитку мови у дітей раннього віку?

Варіант 3

Завдання 1. Уважно прочитайте початок речення та вкажіть вік, для якого характерним є описане явище :

1) назвіть віковий період, для якого характерним є гуління і лепетання;

2) назвіть віковий період, провідним видом діяльності якого є навчально-професійна діяльність;

3) назвіть віковий період, в якому з'являється почуття обов'язку та відповідальності;

4) назвіть віковий період, в якому розвивається наочно-дійове мислення;

5) назвіть віковий період, для якого характерним є поступове вдосконалення і розвиток відтворюючої уяви, набуття нею рис реалістичності та керованості.

Завдання 2.

Схематично зобразіть психологічну структуру педагогічних здібностей. Охарактеризуйте її основні компоненти.

Завдання 3. Уважно прочитайте пропоновану ситуацію та дайте обґрунтовану відповідь на запитання.

Натискаючи на кнопку, діти різного віку впродовж 30 с мали можливість : 1) подивитися на іграшку; 2) побачити дорослого, який посміхався і гладив дитину по голові; 3) погратися разом із дорослим; 4) послухати від дорослого казку; 5) поговорити з дорослим на цікаву тему.

Дитина могла подовжити час обраного варіанта діяльності, знову натиснувши на кнопку.

З'ясувалося, що 2-3-річні діти віддавали перевагу ігровій взаємодії з дорослим, 3-4-річні часто міняли варіанти діяльності, 4-5-річні із задоволенням слухали казку, 5-6 і 6-7-річні діти найчастіше обирали розмову з дорослим.

Як можна пояснити результати цього експерименту?

Перерахуйте закономірності психічного розвитку, які вони характеризують?

Сформулюйте рекомендації для батьків з організації взаємодії в системі «дитина – дорослий».

Варіант 4

Завдання 1. Уважно прочитайте початок речення та вкажіть вік, для якого характерним є описане явище:

1) назовіть віковий період, в якому для розвитку самосвідомості характерним є усвідомлення власних переживань;

2) назовіть віковий період, провідним видом діяльності якого є предметно-маніпулятивна діяльність;

3) назовіть віковий період, для якого характерним є зміцнення прагнення до самовиховання;

4) назовіть віковий період, для якого характерним є нестійкість і ситуативність інтересів;

5) назовіть віковий період, для якого характерним є виникнення функціональних дій та кругових реакцій.

Завдання 2.

Самовиховання: сутність, завдання, структура, методи. Опишіть роль вчителя в організації самовиховання учня.

Завдання 3. Уважно прочитайте пропоновану ситуацію та дайте обґрунтовану відповідь на запитання.

Побачивши вовка перший раз в зоопарку, Петрик запитав маму: «Чому тут Рекс?» (Рекс — сусідська собака).

Визначте приблизний вік дитини.

Поясніть, чому дитина так сприйняла вовка.

Сформулюйте рекомендації батькам з розвитку пізнавальної сфери дітей цього віку.

Варіант 5

Завдання 1. Уважно прочитайте початок речення та вкажіть вік, для якого характерним є описане явище:

1) назовіть віковий період, для якого характерним є розвиток звукової сторони та граматичної будови мови;

- 2) назовіть віковий період, в якому закладаються основи світогляду;
- 3) назовіть віковий період, для якого характерним є слабкість та нестійкість довільної уваги;
- 4) назовіть віковий період, для якого характерним є осмислене і цілеспрямоване сприймання;
- 5) назовіть віковий період, в якому учбова діяльність оцінюється з позицій майбутнього.

Завдання 2.

Психологічні основи індивідуального підходу у вихованні.

Завдання 3. Уважно прочитайте пропоновану ситуацію та дайте обґрунтовану відповідь на запитання.

На третьому-четвертому році життя дитина часто виявляє *впертість*: відмовляється виконувати вимоги дорослих; на заборону реагує *афектом*; прагне діяти самостійно, заявляючи «Я сам». При цьому впертість має вибірковий характер: вона виявляється стосовно дорослого, до того ж близької людини, і не поширюється на однолітків.

Про що свідчить це явище?

Як воно характеризує процес психічного розвитку?

Сформулюйте рекомендації для батьків з попередження небажаної поведінки дітей цього віку.

ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ (ЗАЛІКУ) З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Предмет, завдання вікової і педагогічної психології.

Структура вікової та педагогічної психології. Зв'язок вікової та педагогічної психології з іншими науками.

Методологія, метод, методики в дослідженнях з вікової та педагогічної психології.

Основні суперечності, що виступають рушійними силами розвитку психіки дитини.

Біологічні та соціальні фактори психічного розвитку. Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розвитку психіки дитини.

Закономірності динаміки психічного розвитку.

Проблеми співвідношення психічного розвитку і навчання.

Поняття психологічного віку, його критерії. Вікова періодизація психічного розвитку в психології.

Психічний розвиток дитини першого року життя.

Особливості розвитку психічних пізнавальних процесів у ранньому дитинстві.

Формування особистості дитини раннього віку.

Психологічні особливості кризи трьох років.

Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність, її розвиток та значення для психічного розвитку дошкільника.

Розвиток особистості дитини дошкільного віку.

Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільняти.

Психологічна готовність до навчання у школі.

Соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці.

Учбова діяльність як провідна діяльність. Структура учбової діяльності учня молодших класів.

Оцінка і відмітка: вплив на успішність формування основних компонентів учбової діяльності.

Мотиви учіння молодших школярів та їх формування.

Розвиток пізнавальних процесів та емоційно-вольової сфери у молодшому шкільному віці.

Формування особистості дитини молодшого шкільного віку.

Теоретичні підходи до проблеми «кризи» в підлітковому віці.

Спілкування з однолітками як провідна діяльність підліткового віку.

Особистісний розвиток підлітка. Вплив ровесників на розвиток особистості підлітка.

Особливості навчальної діяльності підлітка. Розвиток когнітивної та емоційно-вольової сфер в підлітковому віці.

Навчально-професійна діяльність, формування наукового світогляду і системи цінностей в ранній юності.

Готовність до життєвого самовизначення, особистісне та професійне самовизначення як провідна проблема ранньої юності.

Міжособистісні стосунки в ранній юності: дружба і кохання.

Підготовка старшокласників до сімейного життя.

Особливості пізнавальних і емоційно-вольових процесів в ранній юності.

Психологічні основи вибору професії.

Значення психологічних знань для побудови процесу виховання.

Діяльність — основа формування особистості.

Колектив учнів як фактор формування особистості учня. Спілкування і міжособистісні стосунки в класі, їх роль у формуванні особистості.

Психологічні механізми формування особистості.

Педагогічне спілкування в системі «вчитель-учні» як фактор становлення і розвитку особистості.

Показники і критерії вихованості, їх психологічна природа.

Психологічні основи індивідуального підходу у вихованні.

Самовиховання. Саморозвиток. Самовдосконалення.

Поняття наочності, учіння, навчання та учбова діяльність у психології. Їх співвідношення.

Загальна характеристика теорій розвивального навчання.

Психологічна структура учбової діяльності. Формування учбової діяльності.

Характеристики типів і видів навчання.

Фактори ефективності навчання.

Вікова динаміка мотивації учбової діяльності учнів.

Поняття педагогічної діяльності. Психологічна структура педагогічної діяльності (за Н. В. Кузьміною).

Рівні педагогічної майстерності.

Сутність педагогічного спілкування. Стили педагогічного спілкування, їх загальна характеристика.

Професійна значущість особистості вчителя. Основні та додаткові вимоги до педагога.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Змістовні, результативні та динамічні характеристики стилю. Види стилів педагогічної діяльності.

Поняття педагогічних здібностей. Структура педагогічних здібностей (за В. А. Крутецьким та Н. В. Кузьміною).

Ефективність діяльності вчителя, критерії її оцінки.

Самоосвіти і самовиховання як умова успішної діяльності вчителя.

ЧАСТИНА 3

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

При вивченні вікової та педагогічної психології велике значення має виконання специфічних завдань, які полегшують засвоєння навчального матеріалу, сприятимуть його систематизації, структуруванню, а також забезпечать опанування навчальними діями (перцептивні, мнемічні, розумові та імажинативні) з навчальним матеріалом. Пропонуємо спробувати кілька з них і пересвідчитися в їх ефективності при вивченні вікової та педагогічної психології.

СКЛАДАННЯ MIND MAP

При складанні **карти розуму** або **карти пам'яті, думок** (карта розуму (з англ. *Mind map*, нім. *Mind Map* — діаграма, на якій відображають слова, ідеї, завдання, або інші елементи, розташовані радіально навколо основного слова або ідеї) відбувається генерування, відображення, структурування та класифікація ідей.

Ця діаграма зосереджена навколо поняття (ідеї) і подає семантичні або інші зв'язки між фрагментами інформації. Завдяки поданню цих зв'язків в радіальній, нелінійній формі, вона сприяє підходу в стилі «мозкового штурму» до будь-якої інформації.

Елементи розташовуються в інтуїтивному порядку, відповідно до їхньої важливості, організовуються в групи, гілки або окремі площини. Узагальнене графічне представлення семантичної структури інформації під час отримання знань може допомагати пригадувати вже отримані знання.

Основна, центральна тема, розташовується в центрі карти пам'яті. Вона формулюється якомога точніше та/або представляється у вигляді зображення. Назовні відходять розгалуження до різних найголовніших підрозділів, від яких, в свою чергу, відходять розгалуження до інших підрозділів, що представляють відповідну інформацію. В кінцевих розгалуженнях (площинах) наводяться ключові слова. Під час укладання карти розуму, можна застосовувати кольори, зображення тощо, задля полегшення роботи мозку та аналізу карти розуму.

Поради Тоні Бьюзена з техніки і створення ментальних карт (або карт розуму):

1. Важливо розміщувати слова на гілках, а не в ромбах, паралелепіпедах тощо. Важливо і те, що гілки повинні бути живими, гнучкими, загалом, органічними. Малювання ментальної карти в стилі традиційної схеми повністю заперечує ідеї майндмепінгу. Це сильно

ускладнює рух погляду по гілках і вносить багато зайвих однакових, а, отже, монотонних, об'єктів.

2. Писати на кожній лінії тільки **одне** ключове слово. Кожне слово містить тисячі можливих асоціацій, тому склеювання слів зменшує свободу мислення. Роздільне написання слів може привести до нових ідей.

3. Довжина лінії повинна дорівнювати довжині слова. Це простіше і економніше.

4. Пишіть друкованими літерами, якомога розбірливіше та чіткіше.

5. Можна варіювати розмір літер і товщину ліній залежно від ступеня важливості ключового слова.

6. Обов'язково використовуйте різні кольори для основних гілок. Це допомагає цілісному і структурованому сприйманню.

7. Часто використовуйте малюнки і символи (для центральної теми малюнок обов'язковий). Іноді ментальна карта взагалі може цілком складатися з малюнків.

8. Слід прагнути такої організації простору, щоб не залишалось порожнього місця, а гілки не розміщувалися дуже щільно. Для невеликої ментальної карти використовуйте аркуш паперу формату А4, для великої теми – А3.

9. Гілки, що розрослися, можна укладати в контури, щоб вони не змішувалися з сусідніми гілками.

10. Розташовуйте лист паперу при створенні карти пам'яті горизонтально, таку карту зручніше читати.

Бажано при вивченні кожної теми з вікової та педагогічної психології вдаватися до її віддзеркалення у формі карти пам'яті.

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Створення електронних презентацій є одним з методів вивчення нового навчального матеріалу. Оскільки, як і попередній метод – складання карти пам'яті, забезпечує виділення головного та структурування інформації. Як правило, тематичні електронні презентації повинні мати таку структуру :

- титульний слайд;
- інформаційні слайди;
- завершальний слайд.

На **титульному слайді** вказуються :

- назва навчального предмету, назва теми, прізвище автора;
- план теми;

Інформаційні слайди містять послідовний виклад питань плану.

Крім того, інформаційні слайди можуть містити діаграми і графіки, необхідні текстові, табличні й інші матеріали.

Вибір типу інформації, схем структуризації даних та порядок їх викладу обирається студентом відповідно до специфіки матеріалу.

Завершальний слайд перелік навчальної та наукової літератури, якою скористався студент при опрацюванні теми.

Загальна кількість інформаційних слайдів складає 3-6 слайдів на кожне питання плану.

Формат слайдів

Параметри сторінки:

- орієнтація слайда – альбомна;
- ширина слайда – 24 см;
- висота слайда – 18 см;
- формат показу слайдів – «Демонстрація».
- графічний і текстовий матеріали розміщуються на слайдах так, щоб ліворуч і праворуч від краю слайда залишалось чисте поле шириною не менше 0,5 см.

Уникнення текстової перевантаженості

Не розміщуйте на слайді дослівно весь матеріал з питання. Великий текст дуже важко читати та майже неможливо запам'ятати. Як правило слід дотримуватися правила: один слайд – одна думка.

Прагніть максимально скоротити довжину речень, відмовитися від ввідних конструкцій та інших граматичних «надмірностей». Текст у презентації має бути простим, лаконічним, таким, що нагадує тези (якщо, звичайно, ви не використовуєте цитати).

Оптимізуючи текст, подумки видаляйте по черзі кожне слово з речення і дивіться, чи зміниться його зміст. Якщо ні – безжально позбавляйтеся від цього слова.

Не пишіть весь текст прописними літерами.

СЛОВО, НАПИСАНЕ ЛИШЕ ПРОПИСНИМИ ЛІТЕРАМИ, ВТРАЧАЄ ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ І ЗЛИВАЄТЬСЯ З ІНШИМИ.

Для оптимізації тексту також варто вдаватися до використання схем, діаграм, таблиць та іншої графічної чи образної інформації.

СКЛАДАННЯ ТЕМАТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КРОСВОРДУ

Складання, як і зворотнє завдання – розв'язування кросвордів, є одним з ефективних засобів засвоєння психологічної термінології.

Тематичний психологічний кросворд складається з однієї теми вікової та педагогічної психології і містить не менше 15 психологічних термінів.

Слова в кросворді вписують без скорочень, аббревіатур та ін. Терміни, які використовуються у кросворді, повинні відповідати сучасному рівню розвитку вікової і педагогічної психології. Не допускається використання термінів з інших наукових газузей.

Кросворд має бути компактним і відповідати основному правилу складання кросвордів — слова можуть перетинатися, але не можуть мати суміжних клітин. Бажано, щоб кросворд був симетричним.

Відповіді на слова кросворду мають бути зашифровані у вигляді повних наукових визначень. Для цього варто скористатися психологічним словником або підручниками з психології.

Етапи складання кросворда

проаналізувати навчальну інформацію з теми кросворда;
скласти список основних понять теми;
вибрати найбільш вдалий тип кросворда;
відшукати і укласти тлумачення до психологічних термінів; понять, визначень;
здійснити креслення малюнка сітки кросворда в Excel (або від руки);
пронумерувати малюнок сітки;
вдрукувати (вписати) тексти тлумачень і відповіді;
орфографічна та стилістична перевірка тексту кросворда;
перевірка текстів на відповідність нумерації.
друкування (оформлення) кросворда.

Кросворд оформлений від руки або в електронному варіанті має таку структуру :

- I — пусті клітинки для вписування слів з нумерацією;
- II — перелік визначень-тлумачень до кожного терміна (слова);
- III — заповнена сітка кросворда (зі збереженням нумерації);
- IV — перелік правильних відповідей;
- V — список використаної літератури.

Тематика психологічних кросвордів з вікової та педагогічної психології

1. Предмет та завдання вікової та педагогічної психології.
2. Методи дослідження у віковій та педагогічній психології.
3. Історія становлення та розвитку вікової та педагогічної психології.
4. Закономірності динаміки психічного розвитку.
5. Вікова періодизація психічного розвитку.
6. Кризові періоди психічного розвитку.
7. Психічний розвиток немовляти.
8. Психічний розвиток у ранньому дитинстві.
9. Психічний розвиток дошкільника.
10. Психологічна готовність до навчання у школі.
11. Психічний розвиток молодшого школяра.
12. Розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра.
13. Психологічні особливості підліткового віку.
14. Психологія «важкого» підлітка.
15. Становлення «Я-концепції» в підлітковому віці.
16. Психологія ранньої юності.
17. Вибір професії старшокласником.
18. Підготовка молоді старшокласників до сімейного життя.

19. Психологія навчання.
20. Психологія учіння.
21. Потреби і мотивація навчання й учіння.
22. Психологічні закономірності формування знань, умінь та навичок.
23. Конфлікти в системі «учень-учень»: причини виникнення та шляхи подолання.
24. Психологія самовиховання.
25. Психологія виховання.
26. Психологія педагогічної діяльності.
27. Психологія особистості педагога.

ПІДГОТОВКА ЕСЕ З ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Що таке есе? У перекладі з англійської, есе (essay) означає «нарис», «твір», «спробу самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези».

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») — літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування.

Головна місія есе – це презентація власного бачення студентом проблеми, питання, теми на основі опрацьованої навчальної та наукової інформації та аргументів, у відповідності до обраного підходу, стилю тощо.

Процес написання есе можна уявити як ланцюжок, послідовність певних елементів, етапів, процесів. Для студентів важливими є такі процеси та елементи підготовки есе.

Почніть з головного — запишіть найбільш вдалі думки й сформуєте з них каркас майбутньої роботи.

Наступний крок — ескіз. Розвивайте думку в кожному параграфі, почніть ускладнювати конструкції, використовуючи підрядні речення й розгорнуті описи. Використовуйте «потужні» дієслова й переробіть пасивний стан в активний.

Велике значення має перевірка першої версії есе.

При складанні чернетки головне завдання студента — напрацювати аргументацію, вдосконалити основні думки та розташувати їх в логічній послідовності, супроводжуючи ілюстративним та додатковим матеріалом.

На завершення — перевірте орфографію й синтаксис.

Уникайте таких фраз, як «Це есе про ...» або «Я збираюся поговорити про...». В основній частині висловлюйтесь зрозуміло. Підкріплюйте основні ідеї фактами, міркуваннями, ідеями, яскравими описами, цитатами або іншою інформацією, матеріалами, які інтригують і захоплюють увагу читача. Використовуйте довідкові матеріали, щоб уникнути тавтології. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх,

виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо актуального питання. У цьому полягає основний зміст есе й це викликає головні труднощі.

Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюють структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або строгі міркування) пропоновану тезу. Там, де це необхідно, як аналітичний інструмент можна використати графіки, діаграми й таблиці. Залежно від поставленої проблеми аналіз проводять на основі наступних категорій: причина — наслідок, загальне — особливе, форма — зміст, частина — ціле, сталість — мінливість. У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф повинен містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений графічним або ілюстративним матеріалом.

Отже, наповнюючи розділи аргументацією, необхідно в межах параграфа обмежити себе розглядом однієї головної думки. Добре перевірений спосіб побудови есе — використання підзаголовків для позначення в головній частині ключових моментів аргументованого викладення. Сукупність підзаголовків допомагає побачити те, що пропонує зробити автор есе (чи є правильним його бачення).

Цитування та список використаних джерел. При цитуванні завжди подавати текст в лапках та формувати точне посилання на джерело, вказуючи номер сторінки. Перелік джерел, на які є посилання в есе, наводиться у кінці тексту, починаючи з нової сторінки. У відповідних місцях тексту мають бути посилання. Бібліографічні описи в переліку посилань подають у тій послідовності, в якій вони вперше згадуються в тексті. Порядкові номери описів у переліку є посиланнями в тексті (номери посилання). Бібліографічні описи посилань у переліку наводять відповідно до діючих вимог.

Посилання на використані джерела зазначають порядковим номером з виділенням квадратними дужками, напр. «...» [11, с. 45]. Список використаних джерел слід розміщувати у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів (заголовків). Бібліографічний опис складають відповідно до чинних стандартів (ДСТУ 8302:2015), наприклад,

книга

Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2007. 392 с.

Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2004. 248 с.

Становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді: психологічна теорія і практика: монографія / за ред. Г. К. Радчук. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 480 с.

стаття із журналу

Загірняк М., Мосьпан В. Болонський процес і вища технічна освіта. *Вища школа*. 2007. № 3. С. 14.

електронний ресурс

Цілі розвитку тисячоліття – Програма розвитку ООН в Україні. URL : <http://www.undp.org.ua/ua/millennium-development-goals> (дата звернення 13.09.2019).

Оформлення есе: есе повинно мати титульний аркуш, основну частину, висновки і список використаних джерел.

Есе оформлюється на аркушах формату А4 шрифтом Times New Roman 14 розміру (інтервал абзаців — полуторний, вирівнювання — за шириною, поля сторінок: ліве, верхнє, нижнє — 20 мм, праве — 10 мм) українською мовою.

Заголовки структурних частин есе «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» та складових основної частини друкують великими літерами з вирівнюванням за центром. Кожну структурну частину есе потрібно починати з нової сторінки. Першою сторінкою есе є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок, але номер сторінки на ньому не ставлять. На наступних сторінках номер проставляють у верхньому правому куті.

Ілюстрації, таблиці і формули, нумерують послідовно, розміщують після тексту, де їх згадано вперше, з однорядковими відступами до і після.

При написанні есе слід зважати на критерії оцінки есе :

виразність сформульована проблема;

обґрунтованість її актуальності;

глибина та критичність огляду літературних джерел та поглядів різних (кількох) авторів на суть проблеми;

логічність, послідовність та аргументованість викладу змісту есе;

наявність власної (авторської) позиції;

пов'язаність змісту есе із сучасними українськими реаліями (прикладними чи теоретичними);

наявність висновку і посилань на джерела.

Не зараховуються есе, які є плагіатом, або передруком текстів з підручника чи матеріалів із сайтів Інтернету.

Тематика психологічного есе з вікової та педагогічної психології

1. І успіх, і невдача визначають особистість людини.
2. П'ять психологічних закономірностей, які знайшли підтвердження у моїй професійній (навчальній) діяльності.
3. Найбільшим відкриттям при вивченні вікової та педагогічної психології для мене стало....
4. Що важливіше — *те, що* ми робимо або *те, чому* ми це робимо?
5. Чи варто вивчати вікову і педагогічну психологію як академічну дисципліну?
6. Покарання чи винагорода? Що важливіше для виховання особистості дитини?

ЧАСТИНА 4

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ САМОДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ТА ЗДІБНОСТЕЙ ПЕДАГОГА

Методичні вказівки до самодіагностики професійно важливих якостей та здібностей педагога

Для здійснення самодіагностики професійно важливих якостей особистості педагога скористайтесь пропонованими діагностичними методиками, які пройшли перевірку на валідність.

Організація роботи з самодіагностики повинна включати такі етапи:

Підготовчий етап :

- 1) ознайомтесь з інструкцією до психодіагностичної методики;
- 2) виготовте бланк відповіді та приготуйте все необхідне для проведення діагностики (олівці, ручки, таймер для фіксації часу тощо);
- 3) займіть зручну позу, потурбуйтеся про тишу та усамітнення.

Основний етап :

- 4) чітко виконайте інструкції та здійсніть самодіагностику;
- 5) здійсніть обробку результатів за пропонованою інструкцією;
- 6) спробуйте інтерпретувати отримані результати.

Заключний етап:

- 7) сформулюйте висновок про результати самодіагностики;
- 8) намітьте основні шляхи з саморозвитку особистісних властивостей та якостей і корекції небажаних;
- 9) за потреби зверніться за консультацією до практичного психолога.

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПЕДАГОГА

Інструкція : Прочитайте пропоновані твердження, відповідаючи «так» або «ні».

СПИСОК ТВЕРДЖЕНЬ :

1. Вам цікаво спостерігати за вчинками інших людей.
2. Ви маєте погану дикцію.
3. Ви охоче спілкуєтесь з дітьми.
4. Незважаючи на зусилля вам не вдається встановлювати контакт з людьми.
5. Ви отримуєте задоволення, коли добре пояснили іншим незрозуміле.
6. Ви знаєте складнощі педагогічної роботи.
7. Вони (труднощі педагогічної діяльності) вас лякають.
8. Робота вчителя невдячна, вона не приносить задоволення.
9. Ви відчуваєте труднощі при спілкуванні з дітьми.
10. Ви можете легко поставити себе на місце іншої людини.
11. Ви маєте позитивний досвід виховної роботи молодших.
12. Тривале спілкування з дітьми викликає у вас стресовий стан.
13. Ви любите розмовляти з людьми, звіритися їм у найпотаємнішому.
14. Вам не завжди вдається передати свій емоційний стан у мовленні.
15. Ви сильно співчуваєте успіхам або невдачам своїх знайомих та близьких людей.
16. Не обов'язково після закінчення університету бути вчителем, важливо отримати гуманітарну освіту.
17. Ви легко можете організувати гру дітей.
18. Ви почали створювати свою професійну бібліотеку.
19. Ви вважаєте, що робота вчителя надмірно напружена, і це призводить до нервових розладів.
20. Ви вважаєте, що у вас є професійно значущі для роботи вчителя якості (або ви їх можете розвинути).
21. Ви надаєте перевагу усамітненню, оскільки відчуваєте дискомфорт у великій групі людей.
22. Вам хочеться скоріше розпочати педагогічну практику.
23. Ви боїтесь педагогічної практики.
24. Ви здатні зрозуміти наміри, думки інших людей.
25. Ви здатні знаходити спільну мову з різними людьми.
26. Ви вмієте переконувати інших в будь-чому.
27. Вас швидко стомлює інтелектуальна праця.
28. Ви здатні порівняно легко організовувати людей на будь-яку справу.
29. Ваші друзі та знайомі стверджують, що ви маєте важкий характер.
30. У вас погана пам'ять, ви погано запам'ятовуєте навчальний матеріал.

Обробка результатів опитування :

За допомогою ключа визначте рівень вашої педагогічної спрямованості. За ключем знайдіть кількість балів, яка відповідає вашому варіанту відповіді.

Знайдіть суму балів.

Ключ до опитувальника :

Номер твердження/ Варіант відповіді	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
ТАК	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	1	0	1	0	1
НІ	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0

Номер твердження/ Варіант відповіді	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
ТАК	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0
НІ	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1

Порівняйте суму з наведеними показниками та визначте свій рівень педагогічної спрямованості :

Рівні педагогічної спрямованості :

Низький – 6 балів і менше.

Скоріше низький, ніж високий – 7 – 12 балів.

Середній – 13 – 18 балів.

Скоріше високий, ніж низький – 19 – 24 балів.

Високий – 25 – 30 балів.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Інструкція : *З метою більш глибокого пізнання себе вам пропонується відповісти на поставлені нижче запитання. Відповідайте на них «так» або «ні».*

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Чи були у вас випадки, коли аналіз вашого вчинку допомагав знайти порозуміння з вашими рідними?
2. Чи змінилися ваші духовні цінності після того, як ви проаналізувавши свої недоліки, приймали рішення змінити їх?
3. Чи часто ви аналізуєте свою поведінку в конфліктних ситуаціях?
4. Чи часто буває так, що ваша поведінка в конфліктній ситуації залежить від емоційного стану?
5. Чи ставите ви себе в своїй уяві на місце будь-якої знайомої вам нещасливої людини?
6. Чи аналізуєте ви причини своїх невдач?
7. Чи тривалий час ви згадуєте зустріч з людиною, якій не щастить?
8. Чи намагаєтесь ви аналізувати свою поведінку, якщо тривалий час у вас не виникало проблемних ситуацій?
9. Як ви думаєте це пов'язано з особистісною потребою розібратися в собі?
10. Чи аналізуєте ви свою поведінку, щоб порівняти себе з іншими?
11. Чи були у вас випадки, коли аналіз ситуації призводив до зміни рішень, які були прийняті вами раніше, зміни вашої точки зору або переоцінці себе?
12. Чи часто ви усвідомлюєте причини своїх власних вчинків?
13. Чи часто ви аналізуєте поведінку навколишніх, уникаючи аналізу своєї поведінки?
14. Чи намагаєтесь ви виявляти для себе причини своєї поведінки?
15. Чи вважаєте ви однозначною і беззаперечною для себе думку людини, авторитетної у проблемі, яка вас цікавить?
16. Чи намагаєтесь ви проаналізувати думку авторитетних людей?
17. Чи піддаєте ви критичному аналізу позицію авторитетної людини, групи людей?
18. Чи протиставляєте ви думці авторитетної людини свої добре обдумані аргументи «проти»?
19. Чи співпадає, зазвичай, ваша точка зору на будь-яку проблему з думкою авторитетної людини в цій галузі?
20. Чи намагаєтесь ви знайти причину нерозв'язаних життєвих протиріч, які стосуються вас?
21. Чи буває так, що людські цінності, які визнані у суспільстві, ви піддаєте критичному аналізу?
22. Чи часто суспільна думка здатна диктувати вам певний спосіб думок?

23. Чи вважаєте ви, що ваше вміння аналізувати свою поведінку завжди призводить до прийняття єдиного правильного рішення?

24. Чи намагаєтесь ви аналізувати свою чи чужу поведінку, якщо розумієте, що це може призвести до виникнення негативних емоцій, неприємних вам?

25. Чи задумувалися ви про поведінку сторонніх вам людей, порівнюючи їх з собою?

26. Чи пробуєте ви зайняти позицію сторонньої вам людини в конфліктній ситуації, намагаючись зіставити її з власною?

27. Чи вели ви будь-коли щоденники, куди записували свої думки та переживання?

28. Чи здійснюєте ви оцінку своєї поведінки, аналізуючи свої невдачі?

29. Чи часто, аналізуючи свої невдачі, ви схиляєтесь до висновку, що винен безлад в соціальному житті?

30. Чи притаманна аналізу вашої поведінки більше емоційна оцінка?

31. Чи присутня в аналізі власної поведінки більш чітка словесна логіка?

32. Чи часто суспільство здатне нав'язати вам певну манеру поведінки?

33. Чи вважаєте ви обов'язковим для себе підтримання всіх рекомендацій моди, певного стилю одягу тощо?

34. Чи часто буває так, що, проаналізувавши свою поведінку ви змінюєте свій стиль спілкування з людьми?

Бланк відповідей

1		6		11		16		21		26		31	
2		7		12		17		22		27		32	
3		8		13		18		23		28		33	
4		9		14		19		24		29		34	
5		10		15		20		25		30			

Обробка результатів : Для визначення рівня розвитку педагогічної рефлексії необхідно зіставити результати, отримані під час проходження методики з ключем для її обробки. За кожен відповідь, яка співпадає з ключем, досліджуваній отримує 1 бал, в іншому випадку – 0 балів, отримані бали додаються.

Ключ

1	+	6	+	11	+	16	+	21	+	26	+	31	+
2	+	7	+	12	+	17	+	22	-	27	+	32	-
3	+	8	+	13	-	18	+	23	+	28	+	33	-
4	-	9	+	14	+	19	-	24	+	29	-	34	+
5	+	10	-	15	-	20	+	25	+	30	-		

Рівні педагогічної рефлексії :

0 -11 балів – низький рівень розвитку педагогічної рефлексії.

12 - 22 бали – середній рівень розвитку педагогічної рефлексії.

23 -34 бали – високий рівень розвитку педагогічної рефлексії.

ДІАГНОСТИКА ЕМПАТІЇ

Інструкція : Пропонуємо вам оцінити низку тверджень. Ваші відповіді не будуть оцінюватися як хороші чи погані, тому просимо виявляти щирість. Над твердженнями не слід довго роздумувати. Достовірними є ті відповіді, які першими спали на думку.

Прочитайте в опитувальнику твердження і відповідно до його номера відзначте знаком «+» у бланку відповідей вашу думку одним з варіантів: «не знаю», «ні, ніколи», «інколи», «часто», «майже завжди», «завжди або так». Жодне з тверджень пропускати не можна.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

Номер твердження	Відповіді					
	не знаю	ніколи або ні	інколи	часто	майже завжди	завжди або так
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						
21						
22						
23						
24						
25						
26						
27						
28						
29						
30						
31						
32						
33						
34						
35						
36						

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА

1. Мені більше подобаються книги про подорожі, ніж книги із серії «Життя видатних людей».
2. Дорослих дітей дратує турбота старших.
3. Мені подобається замислюватися над причинами успіхів та невдач інших людей.
4. Серед музичних передач надаю перевагу «Сучасним ритмам».
5. Надмірну дратівливість і несправедливі докори хворого слід терпіти, навіть якщо вони тривають роками.
6. Хворій людині можна допомогти навіть словом.
7. Стороннім особам не слід втручатися у конфлікт між двома людьми.
8. Люди похилого віку, як правило, вразливі без причини.
9. Коли я в дитинстві слухав сумну історію, на очі самі собою наверталися сльози.
10. Роздратований стан моїх батьків впливає на мій настрій.
11. Я байдужий до критики на мою адресу.
12. Мені більше подобається розглядати портрети, ніж пейзажі.
13. Я завжди все пробачав батькам, навіть якщо вони не мали рації.
14. Якщо кінь погано тягне, його потрібно шмагати.
15. Коли я читаю про драматичні події в житті людини, то відчуваю неначе це відбувається зі мною.
16. Батьки ставляться до своїх дітей справедливо.
17. Коли я бачу підлітків чи дорослих, які сваряться, я втручаюсь.
18. Я не звертаю уваги на поганий настрій своїх батьків.
19. Я довго спостерігаю за поведінкою птахів і тварин, відкладаючи всі свої справи.
20. Фільми й книги можуть викликати сльози лише у несерйозних людей.
21. Мені подобається спостерігати за виразом обличчя і поведінкою незнайомих людей.
22. У дитинстві я приводив додому бездомних собак і котів.
23. Всі люди необґрунтовано озлоблені.
24. Коли я дивлюся на незнайому людину, мені хочеться вгадати, як складеться її доля.
25. Коли я бачу покалічену тварину, я намагаюся їй чимось допомогти.
26. У дитинстві молодші ходили за мною слідом.
27. Людині полегшає, якщо уважно вислухати її скарги.
28. Якщо я бачу вуличну пригоду, то намагаюся не потрапити в число її свідків.
29. Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу або розвагу.
30. Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій свого хазяїна.

31. Зі складних конфліктних ситуацій людина повинна знаходити вихід самостійно.

32. Якщо дитина плаче, то на це є причини.

33. Молодь повинна завжди задовольняти будь-які забаганки і прохання старших людей.

34. Мені завжди хотілося дізнатися, чому деякі мої однокласники інколи були мрійливими.

35. Безпритульних домашніх тварин слід знищувати.

36. Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої особисті проблеми, я змінюю тему розмови.

Обробка результатів

1. Визначаємо достовірність отриманих даних. Для цього необхідно підрахувати, скільки відповідей певного типу подано на вказані твердження опитувальника :

«не знаю» — на твердження 2, 4, 16, 18, 33;

«завжди або так» — на твердження 2, 7, 11, 13, 16, 18, 23.

Крім того, слід виявити :

— скільки разів відповідь типу «завжди або так» отримано на обидва твердження в парах 7 і 17, 10 і 18, 17 і 31, 22 і 35, 34 і 36;

— відповідь «завжди або так» отримана для одного з тверджень, а відповідь «ні або ніколи» для другого в таких парах тверджень 3 і 36, 1 і 3, 17 і 28.

Знайдіть суму результатів підрахунку.

Якщо загальна сума 5 і більше, то результат дослідження недостовірний; якщо сума дорівнює 4 — результат сумнівний; якщо сума не більше 3 — результат дослідження визнається достовірним.

2. Кожну відповідь оцініть певною кількістю балів :

«не знаю» — 0 балів;

«ні або ніколи» — 1 бал;

«інколи» — 2 бали;

«часто» — 3 бали;

«майже завжди» — 4 бали;

«завжди або так» — 5 балів.

3. Знайдіть суму балів, користуючись ключем-дешифратором :

Ключ-дешифратор

Шкала		Номер твердження
I	Емпатія стосовно батьків	10, 13, 16
II	Емпатія стосовно тварин	19, 22, 25
III	Емпатія стосовно людей похилого віку	2, 5, 8
IV	Емпатія стосовно дітей	26, 29, 32
V	Емпатія стосовно героїв художніх творів	9, 12, 15
VI	Емпатія стосовно незнайомих або малознайомих людей	21, 24, 27

4. За допомогою таблиці «Рівні емпатії», на основі отриманих бальних оцінок діагностується рівень емпатії за кожною зі складових та в цілому.

Рівні емпатії

Рівень	Кількість балів	
	За окремими шкалами	В цілому
Дуже високий	15	82 — 90
Високий	13 — 14	63 — 81
Середній	5 — 12	37 — 62
Низький	2 — 4	12 — 36
Дуже низький	0 — 1	5 — 11

5. Аналіз результатів проводять подавши їх у вигляді кругової діаграми. Круг поділяють на шість секторів за кількістю діагностичних шкал, які позначають римськими цифрами від I до VI, відповідно до порядку, поданому в ключі-дешифраторі. Радіуси круга, які розмежовують сектори, ділять на 15 рівних відрізків. Кожен відрізок відповідає одному балу. Початок відліку (0 балів) знаходиться в центрі круга. На цій координатній сітці в кожному секторі наноситься дуга з радіусом, який відповідає кількості балів за відповідною шкалою.

Ступінчастість секторів свідчить про нерівномірність розвитку різних компонентів емпатії.

Інтерпретацію даних проводять з врахуванням аналізу поведінки та характеру людини, її життєвого шляху, умов виховання і навчання.

ДІАГНОСТИКА КОМУНІКАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Інструкція: Вам необхідно відповісти на всі запропоновані запитання. Вільно висловлюйте свою думку з приводу кожного запитання і фіксуйте її так: якщо ваша відповідь на запитання позитивна (ви згодні), то у відповідній клітинці бланка відповідей ви ставите плюс, якщо ж ваша відповідь негативна (ви не згодні), — ставите мінус. Слідкуйте за тим, щоб номер запитання і номер клітинки, в яку ви заносите відповідь, були однаковиими.

Майте на увазі, що запитання мають загальний характер і не можуть містити всіх подробиць. Тому уявіть собі типові ситуації і не задумуйтесь над деталями. Не варто витратити багато часу на обдумування, відповідайте швидко. Можливо, на деякі запитання вам важко буде відповісти. Тоді намагайтеся дати ту відповідь, яку ви вважаєте більш прийнятною для себе.

Відповідаючи на запитання, звертайте увагу на його перші слова. Ваша відповідь повинна точно з ними узгоджуватися. Відповідаючи на запитання, не намагайтесь створити приємне враження. Важливими є не конкретна відповідь, а сумарний бал за серією запитань.

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА КОЗ

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість Ваших товаришів до прийняття рішення, запропонованого Вами?
3. Чи довго Вас турбує образа, яка була завдана Вам кимось з Ваших друзів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?
5. Чи прагнете Ви до нових знайомств?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи правда, що Вам приємніше і простіше працювати з книгою, займатися іншими справами, ніж спілкуватися з людьми?
8. Якщо виникають деякі труднощі у здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви від них відмовляєтесь?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакт з людьми значно старшими Вас за віком?
10. Чи любите Ви придумувати або організовувати з друзями різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко Вам входити в нову для Вас компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте «на потім» справи, які варто було б вирішити сьогодні?
13. Чи легко Ви налагоджуєте контакт з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви до того, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам влитися в новий колектив?

16. Чи вірно, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обов'язків, обіцянок?

17. Чи прагнете Ви при нагоді познайомитися та поспілкуватися з новими людьми?

18. Чи часто у розв'язанні важливих проблем ініціатива надходить від Вас?

19. Чи дратують Вас навколишні люди і чи хочеться Вам побути наодинці з самим собою?

20. Чи правда, що зазвичай Ви погано орієнтуєтесь у незнайомій ситуації?

21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?

22. Чи дратує Вас, коли не вдається завершити розпочату справу?

23. Чи відчуваєте Ви утруднення, незручність і ніяковість, якщо доводиться виявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?

24. Чи правда, що Ви стомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?

25. Чи любите Ви брати участь у колективних іграх?

26. Чи часто Ви виявляєте ініціативу при розв'язанні питань, які стосуються інтересів Ваших товаришів?

27. Чи правда, що Ви відчуваєте ніяково серед малознайомих людей?

28. Чи правда, що Ви рідко прагнете доводити свою правоту?

29. Чи вважаєте, що Ви можете легко внести пожвавлення в малознайому компанію?

30. Чи берете Ви участь у громадській роботі групи, факультету, університету?

31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих незначною кількістю осіб?

32. Чи вірно, що Ви не прагнете відстоювати власну думку або рішення, якщо вони не були одразу прийняті серед Ваших товаришів?

33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено в незнайомій компанії?

34. Чи охоче Ви розпочинаєте організацію різноманітних заходів для своїх товаришів?

35. Чи правда, що Ви не відчуваєте себе досить впевнено і спокійно, коли доводиться щось говорити великій групі людей?

36. Чи часто Ви спізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?

37. Чи правда, що у Вас багато друзів?

38. Чи часто Ви опиняєтесь у центрі уваги своїх товаришів?

39. Чи часто ви ніяковієте, відчуваєте скутість при спілкуванні з незнайомими людьми?

40. Чи вірно, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе у великій компанії?

Бланк відповідей

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40

Обробка результатів:

1. Співставте відповіді з дешифратором і підрахуйте кількість відповідей, які збіглись, окремо за комунікативними і організаторськими здібностями.

Дешифратор

Здібності	Відповіді	
	Позитивні	Негативні
Комунікативні	Питання першого стовпчика	Питання третього стовпчика
Організаторські	Питання другого стовпчика	Питання четвертого стовпчика

2. Обчисліть оціночні коефіцієнти комунікативних K_k і організаторських K_o здібностей як відношення кількості відповідей, які збіглись, до максимальної кількості збігів (20) за формулами:

$$K_k = K_x : 20$$

$$K_o = K_x : 20$$

Для якісної оцінки результатів співставте отримані коефіцієнти зі шкалою оцінок:

Шкала оцінок комунікативних і організаторських здібностей

K_k	K_o	Шкальна оцінка
0,1 — 0,45	0,2 — 0,55	1
0,46 — 0,55	0,56 — 0,65	2
0,56 — 0,65	0,66 — 0,70	3
0,66 — 0,75	0,71 — 0,80	4
0,76 — 1,00	0,81 — 1,00	5

При аналізі отриманих результатів необхідно враховувати такі параметри :

1. Якщо отримано оцінку 1, то ви характеризується низьким рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей.

2. Якщо отримано оцінку 2, то ви характеризуються рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей нижче середнього. Ви не прагнете до спілкування, відчуваєте скуто в новій компанії, колективі, надаєте перевагу усамітненню, обмежуєте свої знайомства, відчуваєте

труднощі при встановленні контакту з людьми і при виступі перед аудиторією, погано орієнтуєтесь у незнайомій ситуації, не відстоюєте своєї думки, важко переживаєте образи, прояви ініціативи у громадській діяльності у вас знижені, у багатьох справах уникаєте приймати самостійні рішення.

3. Якщо отримано оцінку 3, то вам характерний середній рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей. Ви прагнете до контактів з людьми, не обмежуєте коло своїх знайомих, відстоюєте власну думку, плануєте свою роботу, однак потенціал ваших здібностей не позначений високою стійкістю. Ви потребуєте розвитку цих здібностей.

4. Якщо отримано оцінку 4, то ви належете до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. Ви не губитеся в новій ситуації, швидко знаходите друзів, постійно прагнете до розширення кола друзів, знайомих, займаєтесь суспільною діяльністю, допомагаєте близьким та друзям, виявляєте ініціативу у спілкуванні, із задоволенням берете участь в організації громадських заходів, здатні приймати самостійні рішення у складних ситуаціях. Все це ви робите не за примусом, а з власної волі.

5. Якщо отримано оцінку 5, то ви наділені дуже високим рівнем розвитку комунікативних і організаторських здібностей. Ви відчуваєте потребу в комунікативній та організаторській діяльності й активно прагнете до неї, швидко орієнтуєтесь у складних ситуаціях, невимушено поведете себе у новому колективі, ви — ініціативні, схильні у важливій справі або в складній ситуації приймати самостійні рішення, відстоювати свою думку і схилити до неї своїх товаришів, можете внести позитивні зміни в будь-яку компанію, любите організовувати різні ігри, заходи, наполегливі в діяльності, яка приваблює. Ви самі шукаєте ті справи, які задовольняли б потребу в комунікації та організаторській діяльності.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ (Н. Холл)

Інструкція : Вам будуть запропоновані висловлювання, які відображають різні сторони Вашого життя. Будь ласка, позначте будь-яким знаком той стовбець з відповідним балом справа, який найбільше віддзеркалює ступінь Вашої згоди з висловлюванням. При цьому зважайте на такі значення балів :

- Повністю не згоден (-3 бали).
 В основному не згоден (-2 бали).
 Частково не згоден (-1 бал).
 Частково згоден (+1 бал).
 В основному згоден (+2 бали).
 Повністю згоден (+3 бали).*

№ з/п	Висловлювання	Бал (ступінь згоди)					
		-3	-2	-1	+1	+2	+3
1.	Для мене як позитивні, так і негативні емоції слугують джерелом знань про те, як діяти в житті.						
2.	Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити в своєму житті.						
3.	Я спокійний, коли відчуваю тиск зі сторони.						
4.	Я здатен відстежити зміну своїх почуттів.						
5.	Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим, щоб діяти відповідно до запитів життя.						
6.	Коли необхідно я можу викликати в себе широкий спектр позитивних емоцій, такі як веселощі, радість, внутрішнє піднесення, гумор.						
7.	Я слідкую за тим, як я відчуваюся.						
8.	Після того як щось мене засмутило я можу легко впоратися зі своїми почуттями.						
9.	Я здатен вислуховувати проблеми інших людей.						
10.	Я не зациклююся на негативних емоціях.						
11.	Я чутливий до емоційних потреб інших.						
12.	Я можу діяти заспокоїливо на інших людей.						
13.	Я можу примусити себе знову і знову зустрітися обличчям до обличчя з перешкодами.						
14.	Я намагаюся знаходити творчий підхід до життєвих проблем.						

№ з/п	Висловлювання	Бал (ступінь згоди)					
		-3	-2	-1	+1	+2	+3
15.	Я адекватно реагую на настрої, спонукання та бажання інших людей.						
16.	Я можу легко входити в стан спокою, готовності і зосередження.						
17.	Якщо дозволяє час я звертаюся до своїх негативних почуттів і намагаюся зрозуміти в чому проблема.						
18.	Я можу швидко заспокоїтись після неочікуваного засмучення.						
19.	Знання моїх істинних почуттів важливо для підтримання «хорошої форми».						
20.	Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не продемонстровані відкрито.						
21.	Я добре можу розпізнавати емоції за виразом обличчя.						
22.	Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти.						
23.	Я помічаю найменші знаки в спілкуванні, які вказують на те, чого потребують інші.						
24.	Люди вважають мене добрим знавцем переживань інших людей.						
25.	Люди, які усвідомлюють свої істинні почуття, краще керують своїм життям.						
26.	Я здатен покращити настрій інших людей.						
27.	Зі мною можна порадитися з питань стосунків між людьми.						
28.	Я добре налаштовуюсь на емоції інших людей.						
29.	Я допомагаю іншим використовувати їхні спонукання для досягнення особистих цілей.						
30.	Я можу легко відключитися від переживання неприємностей.						

Обробка результатів:

За кожною шкалою обчисліть суму балів з врахуванням знаку відповіді («+» або «-»). Чим більшою буде додатня сума балів, тим більше вираженим є даний емоційний прояв.

Ключ до методики:

Шкала «Емоційна обізнаність» — 1, 2, 4, 17, 19, 25.

Шкала «Управління своїми емоціями» — 3, 7, 8, 10, 18, 30.

Шкала «Самотивація» — 5, 6, 13, 14, 16, 22.

Шкала «Емпатія» — 9, 11, 20, 21, 23, 28.

Шкала «Розпізнавання емоцій інших людей» — 12, 15, 24, 26, 27, 29.

Рівні парціального емоційного інтелекту

14 і більше балів — високий рівень парціального емоційного інтелекту;

8 – 13 балів — середній рівень парціального емоційного інтелекту;

7 і менше — низкий рівень парціального емоційного інтелекту.

Інтегративний рівень емоційного інтелекту з врахуванням домінуючого знака визначається за такою шкалою :

70 і більше балів — високий рівень емоційного інтелекту;

40 – 69 балів — середній рівень емоційного інтелекту;

39 і менше балів — низький рівень емоційного інтелекту.

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ СВОЄЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (за А. К. МАКАРОВОЮ)

Інструкція : *Відповіді на запропоновані запитання допоможуть Вам виявити індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Для цього в опитувальнику відмітьте ті варіанти відповідей, які відображають особливості Вашої діяльності (якщо співпадає два-три варіанти відповіді, відмітьте їх в кожній колонці).*

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА

№ з/п	ЗАПИТАННЯ	ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ			
		ЕІС	ЕМС	РІС	РМС
1.	Чи складаєте Ви детальний план уроку?	Ні	Так	Ні	Так
2.	Ви плануєте урок лише в загальних рисах?	Так	Ні	Так	Ні
3.	Чи часто Ви відхиляєтесь від плану уроку?	Так	Так	Так	Ні
4.	Чи відхиляєтесь Ви від плану уроку, помітивши прогалини в знаннях учнів або труднощі при засвоєнні матеріалу?	Ні	Так	Так	Так
5.	Для пояснення нового матеріалу Ви відводите більшу частину уроку?	Так	Так	Ні	Ні
6.	Ви постійно слідкуєте за тим, як засвоюється матеріал в процесі його пояснення?	Ні	Так	Так	Так
7.	Чи часто Ви звертаєтесь до учнів з запитаннями в ході пояснення?	Ні	Так	Так	Так
8.	В ході опитування Ви присвячуєте багато часу відповіді кожного учня?	Ні	Ні	Так	Так
9.	Ви завжди отримуєте абсолютно правильні відповіді?	Ні	Так	Так	Так
10.	Ви завжди домагаєтесь того, щоб учень, якого опитують, самостійно виправив свою відповідь?	Ні	Ні	Так	Так
11.	Ви часто використовуєте додатковий навчальний матеріал при поясненні?	Так	Так	Так	Ні
12.	Ви часто змінюєте теми роботи на уроці?	Так	Так	Ні	Ні
13.	Чи припускаєте Ви, щоб опитування учнів спонтанно перейшло в колективне обговорення або пояснення нового матеріалу?	Так	Ні	Ні	Ні
14.	Ви одразу відповідаєте на неочікувані запитання учнів?	Так	Ні	Ні	Ні
15.	Ви постійно слідкуєте за активністю всіх учнів під час опитування?	Ні	Так	Ні	Ні
16.	Чи може непідготовленість учнів або їх настрої під час уроку вивести Вас з рівноваги?	Так	Так	Ні	Ні

№ з/п	ЗАПИТАННЯ	ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ			
		ЕІС	ЕМС	РІС	РМС
17.	Ви завжди самостійно виправляєте помилки учнів?	Так	Так	Ні	Ні
18.	Ви завжди вкладаєтесь в часові рамки уроку?	Ні	Ні	Так	Так
19.	Ви строго слідкуєте за тим, щоб учні виконували перевірочні роботи самостійно: без підказок і не користуючись підручниками?	Ні	Так	Ні	Так
20.	Ви завжди детально оцінюєте кожну відповідь?	Ні	Так	Так	Так
21.	Чи суттєво відрізняються Ваші вимоги до сильних та слабких учнів?	Так	Ні	Ні	Ні
22.	Чи часто Ви заохочуєте за хороші відповіді?	Так	Так	Так	Ні
23.	Чи часто Ви караєте за погані відповіді?	Ні	Так	Ні	Так
24.	Чи часто Ви контролюєте знання учнів?	Ні	Так	Ні	Так
25.	Чи часто Ви перевіряєте раніше засвоєний матеріал?	Ні	Так	Так	Так
26.	Ви можете перейти до вивчення нової теми, якщо невпевнені, що попередній матеріал засвоїли всі учні?	Так	Ні	Так	Ні
27.	Як Ви вважаєте, учням зазвичай цікаво у Вас на уроках?	Так	Так	Так	Ні
28.	Як Ви вважаєте, учням зазвичай приємно у Вас на уроках?	Так	Так	Так	Ні
29.	Ви постійно підтримуєте високий темп уроку?	Так	Так	Ні	Ні
30.	Ви сильно страждаєте, коли учні не виконують домашнього завдання?	Ні	Так	Ні	Ні
31.	Ви завжди вимагаєте чіткого дотримання дисципліни на уроці?	Ні	Так	Ні	Так
32.	Вас відволікає «робочий шум» на уроці?	Ні	Так	Ні	Так
33.	Ви часто аналізуєте свою діяльність на уроці?	Ні	Так	Ні	Так

Обробка результатів:

Підрахувавши кількість відмічених відповідей «так» в колонці, Ви дізнаєтеся який у вас переважаючий стиль педагогічної діяльності (колонка з максимальною кількістю відмічених відповідей «так»).

Інтерпретація результатів: Емоційно-імпровізаційний стиль (ЕІС)

У вчителів з таким стилем педагогічної діяльності переважає орієнтація на процес навчання. Пояснення нового матеріалу такий вчитель вибудовує логічно, цікаво, але в процесі навчання у нього часто відсутній зворотній зв'язок з учнями. Під час опитування вчитель з ЕІС звертається до більшості учнів, в основному сильних, які найбільше його цікавлять, опитує їх в швидкому темпі, задає неформальні запитання, але не дає їм висловлюватися тривалий час, не чекає, коли вони сформулюють відповідь самостійно. Для вчителя з ЕІС характерне недостатньо адекватне планування освітнього процесу. Для опрацювання на уроці він вибирає найцікавіший матеріал; менш цікавий, хоча важливий, він залишає на самостійне опрацювання учнями. В діяльності вчителя з ЕІС недостатньо представлені закріплення і повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів. Вчителі з ЕІС виділяються високою оперативністю, використанням великого арсеналу різноманітних методів навчання. Вони часто практикують колективні обговорення, стимулюють спонтанні висловлювання учнів. Для вчителя з ЕІС характерна інтуїтивність, що виявляється в частому невмінні проаналізувати особливості та результативність своєї діяльності на уроці.

Емоційно-методичний стиль (ЕМС)

Для вчителя з ЕМС характерні орієнтація на процес та результат навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу, висока оперативність, деяке переважання інтуїтивності над рефлексивністю. Орієнтуючись як на процес, так і на результати діяльності, такий вчитель поетапно опрацьовує весь навчальний матеріал, уважно слідкує за рівнем знань учнів (як сильних, так і слабких), в його діяльності постійно представлені закріплення та повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів. Такого вчителя вирізняє висока оперативність, він часто змінює види роботи на уроці, практикує колективне обговорення. Використовує такий же багатий арсенал методичних прийомів при опрацюванні навчального матеріалу, але прагне активізувати учнів не зовнішньою привабливістю матеріалу, а міцною зацікавленістю особливостями самого предмета.

Раціонально-імпровізаційний стиль (РІС)

Для вчителя з РІС характерна орієнтація на процес та результати навчання, адекватне планування освітнього процесу. Вчитель з РІС виявляє меншу винахідливість у підборі і варіюванні засобів і способів навчання, не завжди здатен на високий темп роботи, рідко організовує колективне обговорення. Відносний час спонтанного мовлення його учнів під час уроку менше, ніж у вчителів з емоційними стилями. Вчитель з РІС менше говорить сам, особливо під час опитування, надає перевагу побічному впливу на учнів (засобами підказок, уточнень тощо), даючи можливість учням, які відповідають детально оформити відповідь.

Раціонально-методичний стиль (РМС)

Орієнтуючись переважно на результати навчання і адекватно плануючи освітній процес, вчитель з РМС виявляє консервативність в використанні засобів і способів педагогічної діяльності. Висока методичність (систематичність закріплення, повторення навчального матеріалу, контролю знань учнів) поєднується з малим, стандартним набором методів навчання, які використовуються, надається перевага репродуктивній діяльності учнів, нечасто проводиться колективне обговорення. В процесі опитування вчитель з РМС звертається до незначної кількості учнів, даючи кожному з них багато часу для відповіді, особлива увага приділяється слабким учням. Для вчителя з РМС характерна в цілому рефлексивність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гошовський Я. О. Вікова психологія : методичні рекомендації до самостійної роботи. Луцьк, [б.в.], 2013. 25 с.
2. Гуцало Е. У. Вікова та педагогічна психологія : Тестові завдання для самоперевірки або контролю знань студентів : навч. - метод. посіб. Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2012. 96 с.
3. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологія розвитку та вікова психологія : Практикум : навч. посіб. Київ : Каравела, 2009. 448 с.
4. Практикум по возрастной и педагогической психологии : учеб. пособ. / А. А. Алексеев, И. А. Архипов, В. Н. Бабий и др. / под ред. А. И. Щербакова. Москва : Просвещение, 1987. 255 с.
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2014. 696 с.

Навчальне видання

Савицька О.В.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА МАТЕРІАЛИ

**для самостійної роботи з
вікової та педагогічної психології
(для студентів денної та заочної форми навчання)**

Підписано до друку 10.12.2019 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 5,34. Тираж 300. Зам. № 15

Надруковано в авторській редакції

Видавець ФОП Панькова А. С.,
вул. Симона Петлюри, 30а, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Тел./факс: (03849) 3 90 06, тел. (067) 381 29 43
E-mail: aksiomaprint@ukr.net.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6861 від 28.12.2018 р.